

Tartu Riiklik Ülikool
NSV Liidu Ajaloo Kateeder

=====

ÕPILASTE TEADMISTE ARENG
AJALOOOLISTE MÕISTETE OSAS
IV - VII KLASSIS MÕNINGATE KEILA
RAJOOINI KOOLIDE MATERJALI
ALUSEL.

Diplomitöö

SEMA, HELGI

Ajaloo-Keeleteaduskonna ajaloo
osakonna VI k. mittestatsionaarne
üliõpilane.

Diplomitöö juhendaja:

vanemõpetaja H. PALAMETS

TRÜ NSV L ajal. kat.
nr. 1675.

Tartu - Riisipere 1962

EESSÖNA.

Käesolev diplomitöö on esmakordne katse meie vabariigis konkreetse materjali näjal näidata õpilaste teadmisi ja teadmiste kujunemist ajalooliste mõistete osas. Antud töö kirjutamisel on aluseks võetud mõningate Keila rajooni koolide IV - VII klassi materjalid. VIII - XI klassi õpilaste teadmisi jälgis üliõpilane I. Ševtšuk Tapa Keskkooli materjalide põhjal ja ta tegi oma diplomitöös märgitud klasside osas vastavad üldistused. Mõlemad diplomitöö kirjutajad käsitlesid põhiliselt samade mõistete kujunemist õpilaste teadvuses, mõningane vahe siiski oli - IV - VII klassis mõisted on kujunemise staadiumis, need on alles pooleldi teaduslikud mõisted, aga VIII - XI klassis mõisted peavad kujunema teaduslikeks mõisteteks.

Probleem vajab edaspidi sügavusse tungimist ja uurimus peab haarama koole massilisemalt, et teha tulevikus autoriteetsemaid järeldusi.

S I S S E J U H A T U S .

Kaasaja tingimustes, mil meie maal toimub kommunistliku ühiskonna hoogne ülesehitamine, omandab erilise tähtsuse kõigi nõukogude inimeste kasvatamine kommunismi kõrgete ideede vaimus. Eriti suurt tähelepanu osutab Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei meie noorsoo kasvatamisele, kuna noorsugu mitte ainult võtab osa uue ühiskonna ülesehitamisest, vaid valmistub ka elamiseks ja töötamiseks kommunistlikus ühiskonnas. NLKP programmis - käesoleva ajastu tähtsamas dokumendis märgitakse: "Kommunismile üleminekuks on tarvis kasvatada ja ette valmistada kommunistlikult teadlikke ja hea haridusega inimesi, kes on suutelised tegema nii füüsilist kui ka vaimset tööd, aktiivselt tegutsema mitmesugustel ühiskondliku ja riikliku elu aladel, teaduse ja kultuuri valdkonnas."¹⁾

Noorsoo kasvatamisel kuulub teiste õppeainete seas oluline koht ajaloole, mille õppimine algab algkooli IV klassis. Siin on

---

1) Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn 1961, lk. 113.

soodus võimalus kasvatada nõukogude patriotismi ja proletaarset internatsionalismi, selgitada nõukogude korra jõu ja võimsuse allikaid, võidelda vana ideoloogia igandite vastu õpilaste teadvuses ja panna alus reale ajaloo põhimõistete kujunemisele.

Õpetades õpilastele ajalugu, andes neile ülevaate inimkonna arengust, alustades kaugest minevikust ja lõpetades tänapäevaga, viib õpetaja õpilased rea ajalooliste põhimõistete juurde, millised õpilased peavad rea aastate jooksul kindlalt omandama. Episoodiliste ajalooliste mõistete kõrval tuleb pidevalt tegelda põhimõistete selgitamisega, mis ongi ajaloo õpetamisel üheks peamiseks ülesandeks.

Programmikohane materjal on õpikus enamikel juhtudel olemas, samast leiab õpilane üldise seletuse iga ajaloolise põhimõiste kohta. Tähtsat ja asendamatu osa etendab aga õpetaja aktiivne juhtimine iga uue mõiste ja põhimõiste kujundamisel. Ilma õpetaja vahenduseta jääks rõhuvale enamusele õpilasperest vastselt pakutud materjali tuum leidmata, seda eriti nooremates klassides, kus oskused iseseisvaks tööks raamatuga on kasinavõitu või hoopis puuduvad.

Õpilane ei suuda eristada olulist ebaolulisest. Talle jääb meelde palju hõlpsa-

mini kõik väheoluline, mõningad selgitavad lisamärkmed, mõningad huvitavad episoodid. Sageli ei nõua niisugused küsimused aktiivset mõtetööd, hea mälu lahendab näiliselt olukorra. Lisame veel juurde, et ühekordsest selgitusest, nii põhjalik kui see ka ei oleks, põhimõistete kujundamiseks ei piisa. Mõiste omandamine ei tähenda ei sõna tähenduse ega definitsiooni päheõppimist. See oleks ainult üks osa tööst. Mõiste on omandatud alles siis, kui ta on kujunenud õpilase iseseisva üldistuse tulemusena konkreetse materjali baasil, kui seda osatakse paigutada teatud mõistete süsteemi, kui seda osatakse liigendada allmõisteteks ja kui õpilane oskab seda kasutada praktikas.²⁾ Et õpilane suudaks täiel määral põhimõisted omandada, selleks peab õpetaja süstemaatiliselt tööd tegema. Kuidas iga pedagoog ses osas oma tööd oskab korraldada, niisugused on tulemused.

Koos põhimõistete kujundamisega peab õpetaja harjutama õpilasi mõtlema, järeldusi tegema. Ajaloo õpetamisel on selleks suurepäraseid võimalusi.

Ilma õpetaja elava sõnata jääks aja-

---

2) H. Palamets, Koduloolise materjali osast õpilaste ajalooliste teadmiste kujunemisel IV klassis, dissertatsiooni käsikiri TRÜ NSV Liidu Ajaloo Kateedris, 1961.

lugu kuivaks ja sageli ka ebahuvitavaks õppeaineks. Huvi teatud õppeaine vastu tuleneb suurel määral õpetaja võimest ainet huvitavalt, lihtsalt ja arusaadavalt edasi anda. Õpetaja, kes ei pane küllaldaselt määral rõhku mõistete kujundamisele, ei suuda ainet kõigile arusaadavalt ja huvitavalt edasi anda.

Paraku mitte kõik ajalooõpetajad ei pööra vajalikku ja küllaldast tähelepanu põhimõistete kujundamisele õpilaste teadvuses. Programmikohase materjali läbivõtmisel võib õpetaja huvitavaid tunde anda, pakkuda kaasakiskuvat lisamaterjali, aga kui sama õpetaja ei pea tu vajalikul määral ajalooliste põhimõistete juures, siis ta ei seisa oma ülesannete kõrgusel.

Mõistete kujundamise kohta on perioodikas üht-teist aegajalt avaldatud, seda põhiliselt venekeelses kirjanduses (näit. ajakirjas "Prepodavanie istorii v škole", "Sovetskaja pedagogika" jt.). Väärtuslikku materjali käesoleva teema kohta on võimalus saada ajakirjast "Prepodavanie istorii v škole" 1953.a. nr. 3, kus antakse näpunäiteid põhimõiste "riik" kujundamiseks V klassis. Sama probleemi käsitlevad veel selle ajakirja numbrid 2. ja 3.1954.

aastakäigust jt. Mõningaid küsimusi on valgustatud aastaid tagasi. Paljudes koolides tol ajal ei tellitud märgitud ajakirja. Oleks väga tervitatav, kui nimetatud probleeme valgustataks süstematiseeritud kujul - näiteks rubriigis "Töökogemused". Tahaks loota, et tulevikus ei peatutaks ainult ühe-kahe mõiste kujundamise juures, vaid paljude ajalooliste põhimõistete kujundamise juures. Ka kõige vilunumal pedagoogil on alati oma kolleegidelt midagi õppida, eriti vajalik oleks see noortele pedagoogidele.

Käesolev diplomitöö püüab ülevaadet anda, kuidas toimub ajalooliste põhimõistete kujundamine mõnes vabariigi koolis.

PROBLEEMI PÜSTITAMINE
J A T Ö Ö M E T O O D I K A .

Käesoleva diplomitöö kirjutamise eesmärgiks on õpilaste teadmiste arengu jälgimine ajalooliste põhimõistete kujundamise osas IV - VII klassis. Märgitud küsimuse selgitamiseks korraldasime 1961/62. õppeaasta II õppeveerandil Turba Keskkooli ja Riisipere Internaatkooli IV - VII klassis ning Nissi 8-kl. Kooli VII klassis õpilaste kirjaliku küsitluse teatud ajalooliste põhimõistete osas. Sama õppeaasta aprillikuu esimesel poolel viisime läbi täiendava suulise küsitluse kõikide klasside osas. Suulised vastused protokollisime 64-1 õpilasel.

Et õpilaste teadmiste arengust ülevaadet saada, selleks võtsime lähema vaatluse alla järgmised põhimõisted: ori, pärisori, ülestõus, streik, lahing, nõukogude võim, riik ja pealinn.

Diplomitöö kirjutamisel peame silmas asjaolu, et IV klassi õpilased ei ole veel paljusid mõisteid programmikohaselt omandanud, mistõttu nende teadmiste tase peab olema madal.

Siin peegelduvad just juhuslikult omandatud teadmised, mille alusel on kujunenud eelteaduslikud mõisted. V klassist peale õpilased peavad märgitud mõisteid juba teadma, peavad suutma vastust anda kõigile küsimustele. Teadmiste esialgseks mõõtmiseks koostasime küsimustiku järgmiselt:

1. Mis on riik?
2. Mida sa mõistad streigi all?
3. Mille poolest erineb orja elu pärisorja elust?
4. Loetle ülestõuse, mida sa tead.
5. Loetle lahinguid, mida sa tead.
6. Millist linna me nimetame pealinnaks?
7. Mille poolest erineb nõukogude kord eelnenud kordadest?

Antud küsimustele andsid õpilased kirjaliku vastuse. Tööde analüüsimisel jaotasime vastused järgnevalt:

- a) õiged vastused (siin on antud õige seletus või toodud õiged näited).
- b) osaliselt õiged vastused (seletuses eksinud, osa näiteid valed).
- c) valed vastused (ebaõige seletus ja valed näited).
- d) vastamata.

Märgitud jaotuse alusel analüüsime iga mõistet. Kokku analüüsisime 180 õpilase töid kolmest koolist.

Kirjalikule kontrollile järgnes täiendav suuline küsitlus. Vestlesime umbes poolte õpilastega ja neist 64 õpilase vastuse kohta koostasime vestluse protokollid. Selleks valisime igast klassist kolm paremat õpilast ajaloos, kolm keskpärase tulemustega õpilast ja kaks nõrgemat õpilast. Õpilaste suuline küsitlus toimus järgnevate küsimuste alusel:

1. Mida teevad töölised streigi ajal?
2. Mis on lahingu ja sõja vahe?
3. Mis on ülestõusu ja lahingu vahe?
4. Mille poolest erineb pealinn teistest linnadest?
5. Kelle täielik omand on ori?
6. Kelle omand on pärisori ja millises ühiskonnas ta elas?
7. Millised õigused olid pärisorjal?
8. Kumb elas raskemates tingimustes, kas ori või pärisori?
9. Millal tekkisid klassid?
10. Millised põhilised klassid on orjanduslikus, feodaalses ja kapitalistlikus ühiskonnas?

11. Millised klassid on Nõukogudemaal?
12. Mille poolest erineb nõukogude kord talle eelnenud kordadest?
13. Millal kujunes riik?
14. Milleks riiki vaja läheb?
15. Millal kaob riik?

Jälgides IV - VII klassi õpilaste teadmiste taset nii kirjalikul kui suulisel vastamisel, ilmnevad suured erinevused. Huvipakkuvaks küsimuseks kujuneb käesolevas töös välja selgitada olukord, mis põhjustab mitte ainult pideva teadmiste tõusu IV-st VII klassini põhimõistete osas, vaid ka mõningad tagasihüpped reas klassides.

Teiseks huvipakkuvaks probleemiks on asjaolu, et sama küsitlus toimus üheaegselt kolmes koolis: Turba Keskkoolis, Riisipere Internaatkoolis ja Nissi 8-klassilises Koolis.³⁾ Seega on võimalus võrrelda erinevate õpilaskollektiivide teadmisi, erinevate pedagoogide tööd. Käesoleva töö eesmärgiks ei ole koolide ja pedagoogide üksikasjalik võrdlus, olemasolevate objektiivsete ja subjektiivsete faktorite märkimine. Siiski pöörame tähelepanu kodus vanemate keskkonnas üleskasvanud lapse üldise arengutaseme ja lastekodu päritoluga laste arengutaseme võrdlemisele. Riisipere

-----

3) Edaspidi kasutame koolide nimetusi lühendatud kujul järgmiselt: Turba Kk., Nissi Kool ja Riisipere Ik.

vastamise vormilise külje. Küsimusi õpilased ei kirjutanud, kirjutasi ainult vastuse kahe kuni kahe ja poole minuti jooksul. Töö kirjutamiseks kulus igas klassis aega umbes 20-25 minutit. Tööde kirjutamise ajal viibis käesoleva töö autor peaaegu kõigis klassides isiklikult juures. Olgu märgitud, et töö korraldasime selliselt, et üksikud klassid ei saanud omavahel konsulteerida.

Täiendava suulise vestluse ajal töö kulges klasside kaupa. Õpilaste suuline küsitlus toimus autori poolt individuaalselt eraldi ruumis. Autor protokollis võimalikult kõik iga õpilase vastusest. Õpilaste küsitlus viidi läbi koolitundide ajal, küsitletavad õpilased kutsuti järjekorras õppetunnist välja. Igast klassist küsitlesime kaheksat õpilast ja teatud klassi õpilased vastasid kõik ühe päeva jooksul. Vestluse käigus autor omapoolset seisukohta ei avaldanud, mistõttu ka siin konsulteerimise võimalus sisuliselt puudus. Seejärel võime pidada kirjalikes ja suulistes vastustes ilmnevaid teadmisi õpilaste ajalooliste teadmiste raudvara hulka kuuluvateks. Neid teadmisi kasutavad õpilased mõistete ja kujundite näol edaspidise süstemaatilise ajalookursuse õppimisel, ilukirjanduse ja populaarteadusliku teksti lugemisel.

I p e a t ü k k

Õ P I L A S T E T E A D M I S E D Ü H I S - K O N D L I K E S T K L A S S I D E S T .

IV klassis, kus õpilased teevad alles esimesi samme ajaloolise materjaliga tutvumisel, ei saa nõuda, et õpilastel kujuneks välja teaduslik arusaamine ühiskondlikest klassidest ja et nad omandaksid klasside teadusliku mõiste. IV klassi õpilase ajaloolis-abstraktne mõtlemine pole veel piisavalt arenenud.

Samaaegselt ei ole mõeldav ajaloo-kursuse õpetamine, kui õpilastel puudub igasugune ettekujutus klassidest kui suurtest inimrühmadest, mis erinevad oma kohalt ühiskondliku tootmise süsteemis.⁴⁾

Esialgsest esitasime õpilastele küsimuse: "Mille poolest erineb orja elu pärisorja elust?" Õigeks vastuseks peame selliseid vastuseid, kus lapsele jõukohase sõnastusega on edasi antud järgmisi teadmisi orjast ja

---

4) H. Palamets, Koduloolise materjali osast õpilaste ajalooliste teadmiste kujunemisel IV klassis, dissertatsiooni käsikiri TRÜ NSV Liidu Ajaloo Kateedris, 1961.

pärisorjast:

1. Orjal puuduvad igasugused õigused, ta on orjapidaja käes "elavaks tööriistaks", tema täielik omand, kellega orjapidaja võis teha, mis tahtis, isegi tappa.
2. Pärisori on feodaalse tootmisviisi tingimustes elav talupoeg, kes on kinnitatud maa külge, kellel on oma väike majapidamine ja mõningad tootmisriistad. Kuid pärisori ei olnud maa täielik omanik, mida ta põlvest põlve haris. Maa pärandamisel tuli feodaalile tasuda, kanda mitmesuguseid feodaalseid koormuusi jne.⁵⁾

Vastavalt programmile IV klassi õpilane peab teadma, kes on pärisori, aga oleks ekslik arvata, et IV klassi õpilane samaaegselt sellise pika seletusega toime tuleb, nagu meil eespool on antud. IV klassi piires peame õigeks vastuseks juba seda, kui õpilane märgib järgmist: mõisnikud rõhuvad talupoegi-pärisorje, kes töötavad lihtsate, vähearenenud tööriistadega. Mõisnikul on õigus talupoega-pärisorje osta, müüa ja vahetada. Ainult tappa

---

5) А.А. Барин, Н.В. Сперанская, Основные вопросы методики преподавания истории в старших классах, Москва 1959, стр. 62.

ta ei tohtinud talupoega.⁶⁾

Orjanduslikku korda IV klassis ei käsitleta. Mainitud küsimusele on pühendatud V klassi kursus. Oleks aga vajalik, et õpetaja ka IV klassis orjandusliku korra olemasolu mainiks ja mõningaid paralleele feodaalkorraga tõmbaks feodaalkorra mõistete tutvustamisel. Kui õpetaja ei peatu mõiste "ori" juures, siis juhuslikul kokkupuutel mõistega "ori" jääb õpilasel väga tihti mõistest "pärisori" väär arusaamine ja ei tarvitse imestada, kui IV klassi õpilased suures osas annavad järgmisi vastuseid:

"Pärisori peab kõik tööd tegema, aga ori teeb ainult mõned tööd"

Elle V.

Turba Kk. IV kl.

"Orja elu ei olnud nii raske kui pärisorjal".

Maret R.

Riisipere Ik. IV kl.

Orja mõiste abil avaneb õpetajal võimalus sügavamalt selgitada pärisorja mõis-

---

6) Algkooli programmid 1961/62. õppeaastaks, Tallinn 1961, lk. 90.

tet. Teades üht-teist pärisorjast, IV klassi õpilane oma loogika kohaselt lisab juurde järgmist:

"Orja elu erines pärisorja elust nii, et pärisorja võis kaartidega maha mängida, vahetada, osta ja müüa. Orjaga nii ei tehtud".

Reet R.

Turba Kk. IV kl.

Kogu IV klassi 52 õpilase kirjalike vastuste hulgas ei leidunud (ja ei saanudki leida) ühtki õiget vastust eelmainitud küsimusele.

Suulise vestluse kohta IV-ndates klassides Turba Keskkoolis ja Riisipere Internaatkoolis koostasime 16 protokolli küsimuste kohta:

- 1) kelle täielik omand on ori?
- 2) Kellele kuulub pärisori?
- 3) Millises ühiskonnas elab pärisori?

Suhteliselt kõige arukamate vastuste hulka võime lugeda järgmised vastused orja kohta:

"Ori on endast rikkama inimese omand"

Kalev E.

Riisipere Ik. IV kl.

"Ori kuulub sellele, kes teda käsutab"

Tiia P.

Riisipere Ik. IV kl.

Tavaliselt õpilased märgivad, et ori kuulub mõisnikule. "Ori kuulub mõisnikule, ta peab kogu päeva mõisapõllul tööd tegema ja ta saab vähe palka".

Jura K.

Riisipere lk. IV kl.

Viimasel juhul on orja mõiste ära segatud pärisorja mõistega. Lisaks sellele võime märkida, et antud juhul ka mõistet "pärisori" ei ole õpilastele vajalikul määral selgitatud. Feodaalse eksploateerimise sisuliselt õige mõistmine valmistab nõukogude ühiskonnas üleskasvanud lastele tõsiseid raskusi. Nad kannavad kaasajale omaseid kaubalis-rahalisi suhteid tahtmatult kaugesse minevikku ja näevad talupoegade rõhumist peamiselt selles, et mõisnik sundis neid kaua põllul töötama ega maksnud piisavalt palka, mistõttu talupoeg-pärisori ei saanud endale ja oma perele küllaldaselt toitu osta. Antud juhul õpetaja peab õpilastele selgeks tegema, et pärisorjusliku korra ajal valmistati peaaegu kõik eluks vajalik igas talus endas, ostu-müügi suhted puudusid peaaegu täiesti. Oma töö eest mõisniku põllul ei saanud talupoeg mõisnikult mingit tasu, hoopis vastupidi -

talupoeg ise pidi maksma mõisnikule osa nendest saadustest, mida ta oma maalapilt oli saanud või pikkadel talveõhtutel oma kätega meisterdanud.⁷⁾

Suulisel küsitlusel andsid IV klassi õpilased pärisorja kohta järgmisi vastuseid:

"Pärisorjad pidid mõisniku sõna kuulama, nad ei tohtinud oma maalapilt ära minna. Nad elasid orjauhiskonnas ja olid mõisniku omandiks".

Matti S.

Riisipere Ik. IV kl.

"Pärisori on rikka isiku, mõisniku omand. Pärisorjad elasid vaeses ühiskonnas".

Kalev E.

Riisipere Ik. IV kl.

Väljendused "feodaalne ühiskond", "feodaalne kord" on IV klassi jaoks ülejõu käiv. Ilmtingimata tuleb aga õpetajal ühiskonna yormile anda nimi. Väljendus "pärisorjuslik kord" on aga IV klassi õpilastele küllalt jõukohane.

"Mõisnikud olid rikkad, talupojad

---

7) H. Palamets, Metoodiline kiri ajaloo õpetamise kohta IV klassis 1961/62. õppeaastal, Tallinn 1961, lk. 23.

vaased", "vilets ühiskond" jne. - sellisesse lihtsustatud formuleeringusse võtavad paljud IV klassi õpilased kokku feodaalse eksploateerimise. IV klassi osas ei saa selliseid väljendeid hukka mõista, sest nad ei suuda täpsemalt diferentseerida. Õpetajal tuleb pidevalt IV kl. väljendusoskust suunata ja aja jooksul liigne lihtsustamine kaob.

IV klassi 16-st õpilasest ei suutnud ükski küsimusele: "Kelle täielik omand on ori?" õiget vastust anda. Osaliselt õigete vastuste hulka saime lugeda kolme vastust, kes võib olla ka juhuslikult asendasid mõisniku nime "rikka isanda" nimega. (Jälgime tabelit I-A).

V klassi õpilane peab suutma juba eristada orja pärisorjast. Pärisorja mõiste seletus võib piirduda samaga, mida peab oskama IV klassi õpilane. Juurde tuleb aga orja mõiste küllalt põhjalik tundmine, mis ei tohiks V klassi õpilasele raskusi valmistada. Loomulik oleks, et ka siin õpetaja mööda minnes peatub pärisorja mõiste juures, tõmmates aegajalt paralleele.

Kirjalikke vastuseid analüüvides selgus, et ses küsimuses olukord on halb. V klassi 59-st õpilasest ei andnud ükski õiget vastust küsimusele: "Mille poolest erineb orja

elu pärisorja elust?" Ainult 8,4% õpilastest andsid osaliselt õige vastuse.

V klassi õpilased kirjutavad:

"Orja elu pärisorja elust erineb selle poolest, et pärisori kuulus täielikult oma peremehele, kuid lihtsal orjal oli natuke endal ka õigusi."

Eva K.

Turba KK. V kl.

Vastuseid lugedes torkab silma, et õpilased ei ole suutnud mõista ajaloos majanduslike suhete pidevat arengut. Karta on, et orja mõiste juurde asudes ei ole IV klassis niigi nõrgalt omandatud pärisorja mõistet süvendatud.

Küsimusele: "Kelle omand on pärisori ja millises ühiskonnas ta elab?", leiame järgmisi vastuseid:

a) õiged vastused:

"Pärisori on mõisniku omand. Pärisorjal on elu tublisti parem orjast. Ta elab pärisorjuslikus ühiskonnas".

Rein R.

Riisipere Ik. V kl.

"Pärisorjad elasid feodaalses ühiskonnas ja nad kuulusid mõisnikule".

Tiit A.

Riisipere Ik. V kl.

b) osaliselt õiged vastused:

"Pärisorjad allusid mõisnikule".

Ida P.
Riisipere Ik. V kl.

"Pärisori elab pärisorjuslikus ühiskonnas, ta allub ka orjapidajale".

Valter B.
Turba Kk. V kl.

Suurem enamus suulistest vastustest on ekslikud. Õpilased ei erista orja pärisorjast ja kirjutavad:

"Pärisori on pooleldi orjapidaja omand"

Ants G.
Riisipere Ik. V kl.

Mõnevõrra rõõmustavam on pilt orja mõiste osas. Küsimusele: "Kelle täielik omand on ori?", andsid põhiliselt kõik V klassi õpilased õige vastuse. 16-st õpilasest 13 vastasid, et ori on orjapidaja täielik omand. Märgitud vastust peame õigeks. Ülejäänud kolm õpilast kirjutasid järgmist:

"Ori on sugukonna pealiku omand"

Aleksander S.
Riisipere Ik. V kl.

"Ori on rikka täielik omand. Rikast me kutsume mobiiliks".

Helga A.

Riisipere lk. V kl.

Viimast vastust peame osaliselt õigeks, kuna antud juhul mõiste orjapidaja on asendatud orjapidajate eriliigiga. (Jälgime tabelit I-A).

Küsimusele: "Kumba elu oli raskem, kas orjal või pärisorjal?", andsid õige vastuse 14 õpilast 16-st. Antud juhul suhteliselt suur õigete vastuste protsent on seletatav sellega, et märgitud küsimused on vahetult läbiõetud V klassi kursuses.

VI ja VII klassi õpilased suutsid mõnevõrra paremini mõistete sisu edasi anda. VI klassis on õiged vastused 68,7%, VII klassi õpilaste juures on märgata väikest tõusu, õiged vastused on 87,5%.

V ja VI klassi vahelist langust seletame sellega, et VI klassis ei ole ilmselt orja ja pärisorja vahetult piisavalt korratud.

Põhiliselt õigeks vastuseks loeme VI ja VII klassi puhul järgmist sõnastust:

"Orja elu erineb pärisorja elust sellepolest, et ori töötas orjapidaja piitsa all,

lõhkus tööriistu, teda võidi isegi tappa, ta oli rääkiv tööriist. Aga pärisorjal oli oma maalapp, mida ta pidi harima. Pidi maksma renti, töötama isandale. Mida paremini pärisori töötas, seda rohkem sai ta omale saaki. Põlluharimise tehnika tõusis."

Lemmit S.

Riisipere Ik. VI kl.

"Ori oli peremehe-orjapidaja täielik omand, kuna pärisori oli feodaali mittetäielik omand. Orja võis isegi tappa, pärisorja aga mitte."

Arvo M.

Nissi kooli VII kl.

VII klassi õpilaste vastuste sisuline külg muutub loogilisemaks, oluline tuuakse lühidalt ja selgemalt esile.

IV - VII klassi õpilaste teadmiste pilt oleks järgmine, nagu näeme tabelil nr. I, I - A ja I - B.

TABEL I

MÕISTETE "ORI" JA "PÄRIS -
ORI" ERINEVUSTE ESILE -
TOOMINE .

(kirjalik vastus)

Vastuse liik	IV kl.		V kl.		VI kl.		VII kl.	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
õiged:	-	-	-	-	15	36,6	7	25
osaliselt õiged:	8	15,5	5	8,4	20	48,7	18	64,3
valed:	38	73,0	51	86,4	6	14,7	2	7,1
vasta- mata:	6	11,5	3	5,2	-	-	1	3,6
KOKKU:	52	100,0	59	100,0	41	100,0	28	100,0

TABEL I-A

ÕPILASTE TEADMISED MÕIS -
TEST "ORI"

(vestluse põhjal)

Vastuse liik	IV kl.		V kl.		VI kl.		VII kl.	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
õige:	-	-	13	81,2	11	68,75	14	87,5
osal.õige:	3	18,7	2	12,5	-	-	-	-
vale:	11	68,7	1	6,2	5	31,25 ³	2	12,5
vastam:	2	12,6	-	-	-	-	-	-
KOKKU:	16	100,0	16	100,0	16	100,0	16	100,0

TABEL I-B

ÕPILASTE TEADMISED MÕIS-
TEST "PÄRISORI"

(vestluse põhjal)

Vastuse liik	IV kl.		V kl.		VI kl.		VII kl.	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
õiged:	-	-	2	12,5	9	56,2	13	81,3
osal. õiged:	13	81,2	8	50,0	6	37,5	3	18,7
valed:	1	6,2	4	25,0	1	6,2	-	-
vasta- mata:	2	12,5	2	12,5	-	-	-	-
KOKKU:	16	100,0	16	100,0	16	100,0	16	100,0

Et mõisted "pärisori" ja "ori" omandataks õpilaste poolt, selleks ei piisa pärisorja mõiste selgitamisest ainult IV klassis. Vajalik on, et me V klassis orja mõiste omandamise käigus tõmbame aegajalt paralleele orja ja pärisorja vahel. VI ja VII klassis me jõuame järjekordselt pärisorja mõiste juurde, aga nüüd omakorda peame kordama orja mõistet. Niisuguse töö tulemusena VII klassi lõpetaja ei tohiks enam eksida orja ja pärisorja mõiste juures.

II p e a t ü k k

Õ P I L A S T E T E A D M I S E D M Õ I S - T E T E S T " S T R E I K ", " Ü L E S T Õ U S " J A " L A H I N G "

1. Sõda ja lahing.

Kirjaliku küsitluse puhul ei nõutud mainitud mõistete definitsiooni, vaid piirduti näidete toomisega õpilastele tuntud lahingutest, ülestõusudest ja streigi mõiste juures õpilased pidid lühidalt märkima, mida nad mõistavad streigi all.

Täiendava suulise vestluse ajal laskisime aga õpilasi pikemalt ja põhjalikumalt vestelda mõistetest "lahing" ja "ülestõus". Et kontrollida õpilaste tõelisi teadmisi, esitasime küsimuse võrdlustnõudvalt seisukohalt:

- 1) Mis on sõja ja lahingu vahe?
- 2) Mis on ülestõusu ja lahingu vahe? Lisaks selatusele laskisime õpilastel tuua näiteid.

Esimesena jälgisime õpilaste kirjalikke

vastuseid, kus nad tõid ülestõusu ja lahingu kohta ainult näiteid. Tulemused olid suhteliselt head. Õigete vastuste protsent IV klassis oli ülestõusu puhul 69,2, lahingu puhul 46,0, V-VII klassi osas kõikus õigete vastuste protsent 83,2 - 97,6 vahel.

Leidus ka üksikuid ebaõnnestunud vastuseid, nagu

"Tean järgmisi lahinguid:

Isamaasõda, Põhjasõda, Borodino lahing".

Leo L.

Turba Kk. IV kl.

"Tean lahinguid: Suur Maailmasõda, Esimene Maailmasõda, sõda Karl XII-ga".

Andres L.

Turba Kk. VII kl.

(Jälgime tabeleid II, II-A ja III).

Antud näite puhul õpilane ei suuda vahet teha lahingu ja sõja vahel.

Palju kurvem oli pilt, kui vestlesime õpilastega põhjalikumalt ja lasksime võrrelda üksikuid mõisteid omavahel. Ülesanne eristada sõjast lahingut ei olnud veel nii raske, kui eristada ülestõusu ja lahingut.

Huvitav on jälgida suuliste ja kirjalike vastuste tabeleid. Autor peab suuliselt antud vastuseid olulisemaks õpilaste teadmiste hindamisel, kuna vestluse käigus oli võimalus õpilasele esitada vajaduse korral ristküsimusi ja vestluse lõppedes oli selge, kas teatud õpilane on kindlate või ebakindlate teadmistega, kas ta on omandanud teatava mõiste või ei. Jälgime tabelit II ja II-A. Kui tabelil II oli IV klassis kirjalikest vastustest õigeid 46,0%, siis suuliselt õigesti seletasid sõja ja lahingu vahet 50% õpilastest. Õigeks peame käesolevas töös vastuseid, nagu

"Sõjad ja lahingud toimuvad vaenlaste vahel. Lahing toimub ühel kohal ja on pingeline, sõda kestab kauem aega. Sõjas võib olla rohkem lahinguid. Lahingud on: Borodino lahing, Jäälahing 1242.a. Sõjad on: Teine maailmasõda, Esimene Maailmasõda".

Mati L.
Turba Kk. IV kl.

"Sõda peavad kaks riiki omavahel, lahingus võitlevad polgud omavahel. Need on erinevate riikide polgud. 1812.a. Isamaasõda on näiteks sõda, Borodino lahing oli sama sõja üks lahing.

Sõda on suurem ja kestab kauem kui lahing".

Nikolai L.
Riisipere Ik. IV kl.

Osaliselt õigeid vastuseid oli IV kl. suuliste vastuste osas 25%-l õpilastest ja valesid vastuseid oli samuti 25% õpilastest. Valedest vastustest toome järgmise näite:

"Sõda toimub tööliste ja talupoegade vahel. Lahing toimub nende samade vahel. Lahing on Jäälahing, mis toimub eestlaste ja venelaste vahel. Sõda on näiteks Mahtrasõda. Siin talupojad sõdisid tööliste vastu.

Aime S.
Turba Kk. IV kl.

Antud juhul õpilane Aime ei saa aru, mida me nimetame sõjaks. Ta segab ära kõik võimalikud kokkupõrked ja lõpuks teeb ikkagi vale järelduse ja märgib, et sõjas töölised ja talupojad sõdivad. Lahingu kohta toob isegi näite, aga omavoliliselt määrab vastaspooled. Sõja näiteks toob Mahtrasõja. Viimasest eksitusest saame aru, sest siin Mahtra rahutuste aadressil tarvitame sageli väljendit "Mahtra sõda". Üldkokkuvõttes võime aga öelda, et õpilasel Aimel puudub loogika vastuses, tal on mõiste segane.

TABEL II

ÕPILASTE TEADMISED MÕIS-
TEST "LAHING"

(kirjaliku vastuse põhjal)

Vastuse liik	IV kl.		V kl.		VI kl.		VII kl.	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
õige:	24	46,0	49	83,2	37	90,2	21	75,0
osal.õige:	12	22,1	9	15,2	2	4,9	4	14,3
vale:	14	25,9	1	1,6	2	4,9	1	3,6
vastam.:	4	6,0	-	-	-	-	2	7,1
KOKKU/	52	100,0	59	100,0	41	100,0	28	100,0

TABEL II-A

MÕISTETE "SÕDA" JA "LA-
HING" ERINEVUS

(vestluse põhjal)

Vastuse liik	IV kl.		V kl.		VI kl.		VII kl.	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
õige:	8	50,0	11	68,7	12	75,0	14	87,5
osal.õige:	4	25,0	3	18,7	4	25,0	2	12,5
vale:	4	25,0	2	12,5	-	-	-	-
vastam.:	-	-	-	-	-	-	-	-
Kokku:	16	100,0	16	100,0	16	100,0	16	100,0

V ja VI klassi õpilased suutsid kirjallikes vastustes õigeid näiteid tuua vastavalt 83,2% ja 90,2% ulatuses õpilaste üldarvust vastavas klassis. Käesoleval juhul õigeks näiteks on loetud vastused, kus on ülesthõusu kohta toodud näited ilma daatumiteta.

Nagu eelpoolgi, nii lasksime V ja VI klassi õpilastel võrrelda sõda ja lahingut suulises vastuses. Vastajaid oli antud klassi osas nii hästi edasijõudjaid kui ka lünklike teadmistega õpilasi.

Tabeleid jälgides näeme, et suulise vastuse puhul õpilaste teadmiste protsent langeb tunduvalt. Ilmselt jääb näide paljudel juhtudel meelde poolmehhaaniliselt. Õpilane isegi mõistab, et sõda ja lahing ei ole absoluutselt samad, aga seletada ei oska, mis on sõja ja lahingu vahe, sest vastavad mõisted ei ole selged.

Vastavalt sellele V klassis langeb suulise vastuse puhul õigete teadmiste protsent 83,2-lt 68,7 protsendile ja VI klassi puhul on langus 90,2-lt 75,0 protsendile. Langus on küllalt suur (15%). (Jälgime tabeleid II ja II-A).

Rida õpilasi suudavad anda loogilisi

ja häid vastuseid. Õigete vastuste hulka V-VII klassis lugesime taolisi vastuseid:

"Sõda võib toimuda väga suures ulatuses ja sõjas võib olla palju lahinguid. Sõjast võivad osa võtta mitmed riigid, sõda võib toimuda poolel maakeral korraga. Lahing on ainult ühes kindlas kohas. Sellest võivad osa võtta samuti mitu riiki. Lahingus on vähem sõjamehi, seal kõik sõjamehed ei ole kohal. Näit. Maratoni lahing, Jäälahing. Sõjad on Kodusõda, Isamaasõda, Peloponeesuse sõda".

Toomas V.

Turba Kk. V kl.

"Lahing on sõja üks osa, toimub ühe objekti pärast, ei ole ulatuslik. Mõlemas kasutatakse relvi. Lahingus võitlevad väeüksused väeüksustega. Lahing on väiksem sõjast. Sõda koosneb lahingutest. Sõda ja lahing toimuvad vaenlaste sõjavägede vahel".

Jüri T.

Turba Kk. VI kl.

Kõigis eelpool toodud vastustes on mõiste õige. Kohati õpilane ei suuda ainult nii sõnastada, et see haaraks sõja mõistet üldse. Isegi veel VII klassis on veel rohkesti

ülekaalus konkreetne mõtlemine. Õpilane piirdub oma mõtte selgitamisel üksikute näidete toomisega ja toodud näite põhjal annab seletuse.

Rida õpilasi mitte ainult ei suuda end vajalikul määral väljendada, vaid ka neil on mõistetest "lahing" ja "sõda" väärad või ebamäärased ettekujutused. Niisugused õpilased kirjutavad järgmist:

"Sõda toimub tööraha ja orjapidajate ehk mõisnike vahel. Sõjas orjad tahavad endale vabadust, aga mõisnikud tahavad neid maha suruda. Lahingud algasid väga vara. Nad hakkasid päris südaöösel. Sõda on suurem ja kestab kauem, kestab aastaid. Lahing kestab ainult mõni kuu.

Jäälahing toimus seitse kuu. Isamaasõda ja Kodusõda on sõjad."

Helve A.

Turba Kk. V kl.

"Sõda on näiteks Isamaasõda. Lahing on Jäälahing. Isamaasõjas võitlevad kõik vabaduse eest, seal võitlevad ka naised.

Jäälahingus naised ei võitle. Rohkem ma ei tea".

Vambola P.

Turba Kk. V kl.

Siin ühe vastuse puhul õpilasel Helvel on kõik kasutuselolevad põhimõisted segased. Ta segab lahingut ja ülestõusu, st. ei ole taibanud mõiste sisu, vaid piirdub üksnes väliste tunnustega, mis mõlemal mõistel võivad tõepoolest olla kokkulangevad. Õpilane Vambola piiritleb sõja ja lahingu vahet ebaolulise episoodiga - naiskodanike osavõtuga ühest või teisest kohast.

Positiivseks nähtuseks VII klassi juures on see fakt, et kirjalikult vastasid 75% õpilastest õigesti, suuliselt aga suutsid õiged vastused anda 87,5%. Valesid vastuseid üleüldse polnud, ülejäänud 12,5% olid osaliselt õiged vastused. Sellisel juhul võime öelda, et mõiste on tegelikult omandatud.

Väljendusoskuse poolest VII klass VI klassi õpilastest millegagi ei erinenud.

2. Ülestõusu ja lahingu vahe.

Õpilastel oli järgmiseks ülesandeks võrrelda ülestõusu ja lahingu vahet. Näidete toomisel oli eksimusi vähem ja kohati õigete näidete protsent tõusis isegi 97,6-ni (vt.tabel

III). Suusõnalise selgitamise puhul saime teada need tõelised raskused - olukord oli palju tõsisem ja õigete vastuste arv ei küündi hoopiski nii kõrgele, vaid piirdub VI ja VII klassi osas 62,5 protsendiga, nooremates klassides 30-40 protsendi ringis.

Õigeaks peame vastuseid, mis väljendavad järgmist mõtet:

Ülestõusu all mõistetakse rõhutatud masside relvastatud võitlust rõhujate kukutamiseks. Relvastatud ülestõus on klassivõitluse kõrgeim vorm. 8)

Võrreldes sõja ja lahingu mõistega on ülestõus õpilastele tunduvalt raskem mõiste. Väliselt sarnaneb väiksem ülestõus lahinguga, suurem sõjaga. Niihästi sõda, lahing kui ülestõus on seotud relvastatud võitlusega ja verevalamisega ja õpilased eksivad üksikute episoodide erinevuses ja põhimõtte esiletoomises. 9)

(Jälgime tabeleid III ja III-A).

Õigete vastuste hulka loeme järgmisi protokollitud suusõnalisi seletusi õpilaste poolt:

---

8) *A.A. Барун, Л.В. Снегавская, Смена востроумия методики преподавания истории в старших классах, Москва 1959, стр. 62.*

9) H. Palamets, Koduloolise materjali osast õpilaste ajalooliste teadmiste kujunemisel IV klassis, dissertatsiooni käsikiri TRÜ NSV Liidu Ajaloo Kateedris, 1961.

TABEL III

ÕPILASTE TEADMISED MÕIS -
TEST "ÜLESTÕUS"

(kirjaliku vastuse põhjal)

Vastuse liik	IV kl.		V kl.		VI kl.		VII kl.	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
õige:	36	69,2	50	84,1	40	97,6	27	96,4
osal. õige:	10	19,3	6	11,2	1	2,4	-	-
vale:	6	11,5	2	3,1	-	-	1	3,6
vastam.:	-	-	1	1,6	-	-	-	-
KOKKU:	52	100,0	59	100,0	41	100,0	28	100,0

TABEL III-A

ÕPILASTE TEADMISED MÕISTE
TETE "LAHING" JA "ÜLES-
TÕUS" ERINEVUSEST.

(vestluse põhjal)

Vastuse liik	IV kl.		V kl.		VI kl.		VII kl.	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
õige:	7	43,7	6	37,5	10	62,5	10	62,5
osal.õige	7	43,7	8	50,0	6	37,5	6	37,5
vale:	-	-	2	12,5	-	-	-	-
vastamata:	2	12,6	-	-	-	-	-	-
KOKKU:	16	100,0	16	100,0	16	100,0	16	100,0

"Ülestõus on relvadega. Ekspluateerivate vastu tõusevad talupojad ja töölised. Näiteks keskajal talupojad-pärisorjad tapsid feodaalid, vallutasid kloostreid ja templeid. Ülestõus on tavaliselt oma maa rikaste rõhujate vastu. Näiteks sakslased tulid Tšehhimaale ja talupojad tõusid nende vastu üles - siin ülestõus on välisvaenlaste vastu. Lahing on aga välisvaenlaste vastu, üks osa sõjast.

Lembit G.
Riisipere Ik. VI kl.

"Ülestõus on teatud rõhutute inimeste ülestõus, kes haaravad relvad, et võidelda rõhujate vastu. Feodaalkorra ajal rõhujateks olid feodaalid, kapitalistliku korra ajal vabrikandid ja kapitalistid üldse. Pugatšovi ülestõus toimus 1773 - 1775.a. Lahing toimub välisvaenlastega".

Arvo M.
Nissi kooli VII kl.

"Ülestõusu puhul oma riigi rõhutud klassid tõusevad oma maa rõhujate vastu. Kasutatakse relvi. Ülestõus võib haarata palju laiemat ala kui lahing. Näit. Razini ja Pugatšovi ülestõusud".

Toomas N.
Turba Kk. VII kl.

Õigete ja valede vastuste vahekorda on võimalik jälgida tabelitelt III ja III-A. Täiesti valesid vastuseid oli V klassil kahel õpilasel ja IV klassis kaks õpilast ei osanud sellele küsimusele üldse vastata. Paljud vastused olid osaliselt õiged.

Valede vastuste hulka jäävad järgmised vastused:

"Ülestõus on suurem kui lahing. Sealt võtab rohkem inimesi osa ja võtab suure maa-ala enda alla. Lahing on suunatud tavaliselt . . . (ei tea kelle vastu. Samuti ei tea ka seda, kelle vastu on ülestõus suunatud)".

Aimi M.

Turba Kk. V kl.

"Ülestõus on siis, kui tõusevad üles orjad. Sõjas nad võitlevad nende vastu, kes vallutavad kodumaad. Ülestõusus streigivad nad nende vastu, kes on orjapidajad, kes on rikkamad. Need on oma maa rikkamad".

Vambola P.

Turba Keskkooli V kl.

Antud vastusest on näha, et õpilasel ei ole selget ettekujutust, mis on sõda, lahing, vallutamine, ülestõus ja streik. Ta kasutab

neid mõisteid juhuslikult ja huupi.

3. S t r e i k .

Streigi mõistet me ei lasknud õpilastel mõne muu mõistega võrrelda, vaid palusime kirjeldada streigi käiku ja seletada, mida ta mõistab streigi all.

Mõiste "streik" selgitamisel peame õigeks vastuseks neid, kus õpilane näeb streigis üht klassivõitluse vormi, mis seisneb töö katkestamises ja sellele kaasnevas nõudmiste esitamises tööliste poolt.¹⁰⁾

Streigi ja ülestõusu vahekord ei ole õpilastele kaugeltki selge. Korduvalt iseloomustatakse streiki kui väikest ülestõusu. See on sellise elujõuga viga, mis läbib IV, V, VI ja kohati veel VII klassi vastuseid.

Nii kirjutavad VII klassi õpilased:

"Streik" on tööliste ülestõus. Keegi ei lähe vabrikutöölised tööle. Nad nõuavad kas töötasu suurendamist või tööpäeva lühendamist jne. Streik toimub rõhujate vastu, peamiselt vabrikuomaniku vastu".

Viive A.

Turba Keskkooli VII kl.

---

10) А.А. Барук, Н.В. Сперанская, Основные вопросы методики преподавания истории в старших классах, Москва 1959, стр. 62.

"Streik on töörahva ülestõus. Kui töölisi liiga palju eksploateeritakse, siis nad ei lähe enam tööle. Nõuavad, et suurendatakse palka ja lühendatakse tööpäeva".

Tiiu F.
Riisipere Ik. VI kl.

Kõigist õpilastest, kes vastasid kirjalikult antud küsimusele, andsid ainult 26% õigeid vastuseid. 54% õpilaste vastused olid just seetõttu osaliselt õiged, et streik oli segatud ülestõusuga. Streigi mõiste on seepärast õpilastele raske, et õpilane taipab raskemini organiseeritud tegevusetust, seda eriti veel IV klassi õpilane. Kuna streik on pealegi väga sageli seotud teiste klassivõitluse dünaamiliste vormidega, nagu tänava-demonstratsioon jt., siis õpilane ei suuda eristada puhtakujulist streigi mõistet ja üpris kergekäeliselt surub streigi ülestõusuga ühte kategooriasse.

Et aga õpetajad on streigi mõiste selgitamise juures tööd teinud, seda näitavad järgmised vastused:

"Töölised katkestavad tehastes ja vabrikutes kõigepealt töö. Esitavad oma tööandjale nõudmisi, et parandada olukorda - streik selle nimelalati toimub. Streik kestab nii kaua, kui ülemad rahuldavad soovi, vahest surutakse ka

maha. Streike on näiteks tänapäeva Lääne-Saksa-
maal."

Andi V.

Turba Kk. VII kl.

"Enne töölised koostavad plaani ja
siis üheaegselt viivad läbi töö lõpetamise.
Esitavad nõudmised vabrikuomanikule. Töölised
streigivad nii kaua, kui rahuldatakse nõudmine.
Vahest ka ei rahuldata nõudmisi. Lioni streik
Prantsusmaal."

Toomas E.

Nissi kooli VII kl.

"Töölised ei lähe tehastesse tööle
ja nad nõuavad palga tõstmist ja muud - see
ongi streik.

Rein R.

Riisipere Ik. V kl.

Suuliste vastuste kohta koostasime
vastava graafiku (vt. tabel IV), õigeid vastu-
seid streigi osas IV - VII klassini on vasta-
valt 43,7%-st kuni 68,7%-ni. Osaliselt õigete
protsent kõigub 30 - 40 % vahel. IV, V ja VI
klassis üksikud õpilased ei suuda edasi anda
streigi mõistet.

TABEL IV

ÕPILASTE TEADMISED MÕIS -
TEST "STREIK"

(vestluse põhjal)

Vastuse liik	IV kl.		V kl.		VI kl.		VII kl.	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
õige:	7	43,7	7	43,7	8	50,0	11	68,7
osal.õige:	6	37,5	6	37,5	6	37,5	5	31,3
vale:	3	18,8	3	18,8	2	12,5	-	-
vastamata:	-	-	-	-	-	-	-	-
KOKKU:	16	100,0	16	100,0	16	100,0	16	100,0

Streigi mõiste juures streigi segamine ülestõusuga on kahtlemata eksitus, aga veel suuremaks eksituseks peame seda, kui streigi mõiste juures töölised asendatakse orjadega või talupoegadega, kui streigi juurde lisatakse veel sõja või lahingumomendid jne. Leidub veel rida õpilasi, kes kirjutavad ja räägivad streigist järgmist:

"Streik on see, kus inimesed ei taha tööle minna, vabrikud jäetakse kinni. Streigivad talupojad. Streik on suunatud tööliste vastu".

Aime S.

Turba Keskkooli IV k.

"Streigi ajal töölised läksid vahest relvadega võitlema, nõudsid endale paremat elu, paremat palka. Alati relvi ei kasutata."

Tiia P.

Riisipere Internaatkooli IV kl.

"Streik toimub orjade ja orjapidajate vahel. Nad ei taha enam töötada orjapidajate all. Nad saavad vähe palka. Siis nad hakkavad korraldama ülestõuse. Ülestõusust võtsid osa kogu rahvas. Streike korraldati kaevandustes, põldude peal jne. Streigi ajal edasi ei töötata (see ainus õige lause). Mõningaid relvi kasu-

tatakse. Ülestõusjatel alati ei olnud relvi. Neil olid puust nuiad ja hargid."

Helve A.
Turba Kk. V kl.

Antud näidete põhjal õpilased ei tea seda, et streik toimub kapitalistlikus ühiskonnas, et streik on töölisklassi võitlus kapitalistide vastu. Halvemal juhul ei vastandata eksploateerijaid ja rõhutud masse, vaid isegi töölised ja talupojad võitlevad omavahel. Sellistel juhtudel on ilmne, et õpilane ei ole veel selgusele saanudki, millised on nende formatsioonide vaenulikud klassid.

Vaatamata tehtud tööle on õpetaja ilmselt jätnud eelpool nimetatud mõisted võrdlemata, mistõttu õpilastel puudub süsteem. See on aga ajaloos hädavajalik. Vajalikul määral on vaja jätta reservi kordamistunde just ajalooliste põhimõistete lõplikuks kujundamiseks. Paljude õpilaste vastuste põhjal võime järeldada, et antud mõisteid on võimalik omandada IV-VII klassis.

Halvad vastused on aga tunnistajateks, et õpetajad ei ole töötanud mõistete juures küllaldase põhjalikkusega.

III p e a t ü k k

ÕPILASTE TEADMISED SOTSIALISTLIKUST ÜHISKONNAST JA NÕUKOGUDE VÕI- MUST.

Käesoleva töö üks küsimus on pühendatud sotsialistliku ühiskonna iseloomustavatele joontele. Küsimus, millele õpilased vastasid esialgu kirjalikult, hiljem suuliselt, oli formuleeritud järgmiselt: "Mille poolest erineb sotsialistlik kord eelnenud kordadest?" Et mõnevõrra õpilaste teadmisi täpsustada selleks esitasime vestluse käigus veel lisaküsimuse: "Millised klassid on praegu NSV Liidus?"

Õpilaste teadmised selle küsimuse kohta peaksid olema laiemad ajalootundides saadust, kuivõrd nendest küsimustest on sageli juttu ülekoolilistel aktustel, klassijuhataja tundides, noorsookirjanduses, raadios ja televisioonis. Pooled õpilased kontrollitavatest olid

pealegi internaatkooli kasvandikud - viimased peaksid olema märgitud küsimusega märksa rohkem tegelenud kui õpilased tavalisest maakodust.

Õpilaste vastused analüüsides ilmnes aga teadmiste kaunis kesine tase, mis kõneleb sellest, et kursuse kõige olulisemate lõikude õpetamisel esineb veel tõsisemaid puudusi.

Õigeks pidasime need vastused, kus õpilased märgivad, et sotsialismimaal puudub ekspluateerimine ja rahvas on ise peremeheks. Vastused, millistes olid antud kombineeritud tunnused rahva paremast elust, edusammudest jne., lugesime osaliselt õigete vastuste hulka. Nii kujunes kirjalike ja suuliste vastuste põhjal järgmine pilt õpilaste teadmistest nõukogude korra põhitunnuste kohta, nagu näeme tabelil V, V - A ja V - B.

Jälgides tabelit V, torkab eelkõige silma õigete vastuste vähesus võrreldes osaliselt õigetega, ebatäpsete vastustega. See on tingitud osalt sellest, et õpilastel pole veel välja kujunenud nõutavat arusaamist nõukogude korra erinevusest võrreldes kapitalistliku või feodaalühiskonnaga. Et õpilased õpiksid nägema võrreldavate ühiskondlike kordade erinevusi, on tarvis sellele korduvalt ja korduvalt tähelepanu

juhtida ja läbi viia korduvaid praktilisi harjutusi, kus õpilased konkreetse materjali alusel õpiksid nähtusi analüüsima.¹¹⁾

Nii kirjutavad õpilased:

"Nõukogude korra ajal on kõik arstiabid, koolid ilma rahata. Kõik inimesed töötavad. Naised ja mehed on võrdsed".

Maie L.

Turba Kk. IV kl.

"Selleks erineb nõukogude kord teistest, et siin ei taheta sõda".

Rivo L.

Riisipere Ik. IV kl.

Üksikud õpilased suutsid oma vastustes edasi anda nõukogude ühiskonna mõningad olulisemad jooned.

Nii kirjutab Kalev E. Riisipere Internaatkooli IV klassist:

"Nõukogude riiki juhib töötav rahvas. Kapitalistlikes maades rikas inimene. Nõukogude korda juhib ka keskmine inimene. Nõukogude kord

---

11) H. Palamets, Koduloolise materjali osast õpilaste ajalooliste teadmiste kujunemisel IV klassis, dissertatsiooni käsikiri TRÜ NSV Liidu Ajaloo Kateedris, 1961.

näeb ette, et kõigil oleks võrdne õigus."

Eelpool tõime ära IV klassi õpilaste vastused. V - VII klassi õpilased ei suutnud anda tunduvalt paremaid vastuseid.

Suuliste vastuste puhul olid tulemused mõnevõrra paremad. Arvame, et osaliselt ka sellepärast, et antud juhul juhtisime vestluse käiku.

Kui kirjalike vastuste puhul anti õigeid vastuseid vastavalt klassidele 3-5% piires, siis vestluse käigus andsid õigeid vastuseid IV klassist 12,5%, V ja VI klassist 50% ja VII klassist 56,3% (Jälgime tabeleid V, V-A).

Õigeks vastuseks peame järgmisi:

"Meil ei ole vastuolulisi klasse. Meil ei ole tehased ja raha üksikute inimeste oma, vaid kõigi omand. Riiki valitseb rahvas ise."

Enn V.

Turba Kk. VII kl.

Sama õpilane lisab järgmises küsimuses:"... et sotsialistlikus ühiskonnas klassidest on töölised ja talupojad."

"Nõukogude kord erineb selle poolest, et võimul on töölisklass ja talurahvas. Keegi meid ei eksploateri. Riiki valitseb ministrite nõukogu, mis on nõukogude rahva poolt valitud."

Lembit G.

Riisipere Ik. VI kl.

TABEL V

ÕPILASTE TEADMISED MÕISTEST "NÕUKOGUDE" KORD"

(kirjalike vastuste põhjal)

Vastuse liik	Iy kl.		V kl.		VI kl.		VII kl.	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
õige:	-	-	3	5,1	2	4,8	1	3,5
osal. õige:	24	46,2	39	66,2	27	66,0	22	78,6
vale:	22	42,3	14	23,7	11	26,8	3	10,9
vastamata:	6	11,5	3	5,0	1	2,4	2	7,0
KOKKU:	52	100,0	59	100,0	41	100,0	28	100,0

TABEL V

ÕPILASTE TEADMISED MÕISTEST "NÕUKOGUDE" KORD

(kirjalike vastuste põhjal)

Vastuse liik	IV kl.		V kl.		VI kl.		VII kl.	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
õige:	-	-	3	5,1	2	4,8	1	3,5
osal. õige:	24	46,2	39	66,2	27	66,0	22	78,6
vale:	22	42,3	14	23,7	11	26,8	3	10,9
vastamata:	6	11,5	3	5,0	1	2,4	2	7,0
KOKKU:	52	100,0	59	100,0	41	100,0	28	100,0

TABEL V - A

ÕPILASTE TEADMISED MÕIS -
TEST "NÕUKOGUDE KORD"

(vestluse põhjal)

Vastuse liik	IV kl.		V kl.		VI kl.		VII kl.	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
õiged:	2	12,5	8	50,0	8	50,0	9	56,3
osal. õige:	12	75,0	6	37,4	6	37,5	7	43,7
vale:	2	12,5	1	6,3	2	12,5	-	-
vasta- mata:	-	-	1	6,3	-	-	-	-
KOKKU:	16	100,0	16	100,0	16	100,0	16	100,0

TABEL V - B

ÕPILASTE TEADMISED NÕU -
KOGUDE ÜHISKONNA KLASSI -
DEST

(vestluse põhjal)

Vastuse liik	IV kl.		V kl.		VI kl.		VII kl.	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
õige:	1	6,3	2	12,5	3	18,7	3	18,7
osal.õige:	2	12,5	2	12,5	3	18,7	3	18,7
vale:	13	81,2	12	75,0	10	62,6	10	62,6
vastam.:	-	-	-	-	-	-	-	-
KOKKU:	16	100,0	16	100,0	16	100,0	16	100,0

On veel mõistetav, kui õpilane konkreetse vastuse asemel kirjutab arstiabist ja tööliste paremast elust, aga see on juba lubamatu olukord, kui õpilane annab järgmise vastuse:

"Meil on kõik ühine, kõik töötavad võrdselt. Meid ekspluateerivad kapitalistid. Ülemnõukogu valitseb riiki."

Helle K.

Riisipere Ik. V kl.

Teise äärmusse kaldub järgmine õpilane:

"Meil NSV Liidus on kommunism."

Eesi R.

Riisipere Ik. V kl.

Lisaküsimusele: "Millised klassid on praegu NSV Liidus?", andis IV klassi 16-st vastajast ainult üks õige vastuse, V klassist kaks, VI ja VII klassist 16-st vastajast kolm õpilast õige vastuse. Õigeks peame vastust, millises on märgitud, et meie maal on tänapäeval tööliklass ja kolhoosi talurahvas. Ka osaliselt õigete vastuste protsent ei olnud eelmärgitust palju kõrgem.

Ebaõiged vastused anti järgmiselt:

IV klassis 81,2%, V klassis 75,0%, VI ja VII

klassis 62,5%. Enamikel juhtudel oli tehtud viga, et õpilased märkisid: meie maal klasse ei olegi. Ilmne on fakt, et sellel küsimusel õpetajad on peatunud kas äärmiselt pinnapealselt või jätnud hoopis märkimata. Programmikohaselt käsitletakse IV klassis nõukogude võimu küsimusi õppeaasta lõpus. Karta on, et paljudel juhtudel viimaste teemade jaoks jääb aega vähe ja materjal forsseeritakse. Sellisel juhul ei saa mõiste omandamisest juttugi olla. Aga kus programmikohaselt peatutakse edasise töö käigus mõiste "nõukogude kord" juures?

- teistkordselt jõuame selle küsimuse juurde alles VIII klassis. Siit järeldame, millised võivad olla teadmised V - VII klassis, kui me IV klassis ei pööra küllaldast tähelepanu mõiste omandamisele.

Mõiste kujunemise huvides oleks aga vajalik, et me peatuksime peale IV klassis antud teadmiste nõukogude korra mõiste juures V, VI ja VII klassis, tõmmates paralleelele õpitava ühiskondliku formatsiooniga.

IV p e a t ü k k

Õ P I L A S T E T E A D M I S E D M Ö I S - T E S T " R I I K " J A " P E A L I N N " .

1. Ajalooline põhimõiste "riik".

Kahtlemata üks raskemaid ajaloolisi põhimõisteid on riik, mis alles aja jooksul kujuneb kindlaks õpilase teadvuses.

V. I. Lenin näitab, et riik tekkis ühiskondliku arenemise teataval astmel klassivastuolude lepitamatuse tulemusena. Riik on ühe klassi vägivalla organiks teise üle.¹²⁾

IV klassi õpilased ei peatu riigi mõiste juures ja käesolevas töös on loomulik, kui IV klassi õpilane ei suuda ka anda riigi ajaloolist seletust.

Mõistega "riik" puutuvad küllaldase põhjalikkusega õpilased kokku V klassis. VI ja

---

12) V. I. Lenin, Riik ja revolutsioon, Teosed, kd. 25, lk. 361.

VII klassis on võimalik seda mõistet mitmesuguste ühiskondlike kordade juures süvendada. Kõigi esitatud küsimuste hulgast anti kõige nõrgemad vastused küsimusele: "Mis on riik?"

On mõistetav, kui IV klassi õpilane kirjutab oma arusaamade kohaselt:

"Riik on inimeste ühing, kes on liitunud ja piirid ühendanud."

Mati R.
Turba Keskkooli IV kl.

"Riik on see, kus elame meie."

Merike K.
Turba Keskkooli IV kl.

Suhteliselt hea vastuse andis Riisipere Internaatkooli IV klassi õpilane Kalev E.. Ta kirjutab:

"Riik on ühiskonna võimuorgan. Riigil on enda valitsus, eelarve, jne. Riigil on samuti enda konstitutsioon."

Siin äratoodud vastus on ka ainus suhteliselt loogilisem vastus IV klassi õpilaste hulgast. On ilmne, et õpilane Kalev E. ei ole selle vastuse jaoks ajalootundidest midagi juurde saanud, vaid ta tunneb üldse huvi ajaloo vastu ja

on võrdlemisi suure tähelepanuvõimega laps võrreldes oma klassikaaslastega.

Kui me jõudsime V-VII klassi vastuste juurde, siis selgus, et pilt oli kurb. V klassi 59-st õpilasest andis üks ainult enam-vähem õige vastuse (s.o. 1,6%), VI ja VII kl. kohta ühtki täiesti õiget vastust ei olnud. Peaaegu pooled V - VII klassi õpilastest on andnud osaliselt õiged vastused. Rida õpilasi loevad ära riigiaparaadi üksikud osad, nagu sõjavägi, kohutud jne., aga jätavad märkimata kõige olulisema, et riik on surveaparaat valitseva klassi käes.

Arvestades, et küsimus: "Mis on riik?" on küllalt otsekohene, selleks tegime suulise vestluse ajal mõningad alajaotused küsimusse ja esitasime selle õpilastele kolmes osas:

- 1) Millal tekkis riik?
- 2) Milleks riike vaja läks (läheb)?
- 3) Kas riik võib kunagi kaduda?

Tulemused olid huvipakkuvad. Küsimusele - millal tekkis riik, ei suutnud IV klassi õpilastest ükski õigesti vastata. Suur osa õpilastest tunnistasid, et nad ei tea, ei ole kuulnud, ei ole õppinud. V klassis, kus riigi küsimus oli parajasti tulipunktis, teadis riigi kujunemise aega 75% küsitletavatest õpilastest.

TABEL VI

ÕPILASTE TEADMISED MÕIS-
TEST "RIIK"

(kirjaliku vastuse põhjal)

Vastuse liik	IV klass		V kl.		VI klass		VII klass	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
õiged:	-	-	1	1,6	-	-	-	-
osal. õige:	1	1,9	24	40,6	17	41,5	14	50,0
vale:	37	71,1	25	42,2	14	34,1	7	25,0
vastam.:	14	27,0	9	15,6	10	24,4	7	25,0
KOKKU:	52	100,0	59	100,0	41	100,0	28	100,0

TABEL VI - A

Õ P I L A S T E   T E A D M I S E D   R I I G I
T E K K I M I S E S T .

(vestluse põhjal)

Vastuse liik	IV kl.		V kl.		VI kl.		VII kl.	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
õige:	-	-	12	75,0	10	62,5	11	68,7
osal.õige	2	12,5	1	6,2	1	6,2	2	12,5
vale:	8	50,0	1	6,2	3	18,8	3	18,8
vastam.:	6	37,5	2	12,6	2	12,5	-	-
KOKKU/	16	100,0	16	100,0	16	100,0	15	100,0

TABEL VI - B.

MILLEKS RIIKI VAJA LÄKS?

(vestluse põhjal)

Vastuse liik	IV kl.		V kl.		VI kl.		VII kl.	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
õige:	-	-	7	43,8	9	56,2	10	62,5
osal. õige:	-	-	5	31,2	2	12,5	1	6,2
vale:	9	56,2	2	12,5	3	18,8	2	12,5
vastamata:	7	43,8	2	12,5	2	12,5	3	18,8
KOKKU:	16	100,0	16	100,0	16	100,0	16	100,0

TABEL VI - C

ÕPILASTE TEADMISED RIIGI
KADUMISE VÕIMALUSTEST.

(vestluse põhjal)

Vastuse liik	IV kl.		V kl.		VI kl.		VII kl.	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
õige:	-	-	2	12,6	5	31,2	8	50,0
osal. õige:	1	6,2	1	6,2	3	18,8	3	18,8
vale:	13	81,3	12	75,0	7	43,8	5	31,2
vastamata:	2	12,5	1	6,2	1	6,2	-	-
KOKKU:	16	100	16	100	16	100	16	100

VI klassi osas oli mõningane tagasimineku ja VII klassi osas väike tõus (vt. tabelit VI-A). VI klassi tagasimineku on ilmselt seletatav sellega, et riigi tekkimise küsimust ei ole korratud piisavalt. VII klassi teadmiste tõus valmistab rõõmu ja mis kõige olulisem - vastused ja näited lähevad loogilisemaks. Arvame, et see on tingitud kordamisest ja riigi mõiste järk-järgulisest süvendamisest.

Riigi tekkimise aja suhtes õigete vastuste hulka on loetud järgmised vastused:

"Riik tekkis siis, kui tekkisid klassid.
Klassid tekkisid orjanduslikus ühiskonnas."

Arvi V.
Turba Kk. VI kl.

"Riigid kujunesid orjanduslikus ühiskonnas."

Vaike V.
Turba Kk. VII kl.

"Riik kujunes orjapidajate tekkimise ajal."

Aleksander S.
Riisipere Ik. V kl.

Õigete vastuste kõrval esines küllalt palju vastuseid, mis olid ebaõiged ja kohati mõni õpilane ei suutnudki vastata esitatud küsimusele.

Rida õpilasi andsid vastuseid:

"Riik tekkis peale Oktoobrirevolutsiooni"

Valter B.

Turba Keskkooli V kl.

"Riik tekkis siis, kui ei olnud rõhujate ja rõhutute klassi. See tekkis nõukogude ühiskonnas."

Valter S.

Turba Keskkooli VI kl.

"Riik tekkis feodaalühiskonnas."

Rein M.

Nissi 8- kl.kooli VII kl.

IV klassi õpilased kirjutavad järgmist riigi tekke kohta:

"Enne oli maailmas vesine, siis hakkas kuivama ja siis tuli ka riik."

Jura K.

Riisipere Internaatkooli
IV kl.

" Väga ammu tagasi ei olnud riiki. Riik tekkis siis, kui arenevad ahvid hakkasid rääkima ja häälitsema, nad häälitsevad mitmes kohas erinevalt."

Matti S.

Riisipere Ik. IV kl.

Teatud vead jutustavad, et V klassis ei ole peatunud küllaldase põhjalikkusega riigi mõiste kujunemise juures. Kõik õpilased ei ole suutnud aru saada, et ajaloos üks nähtus põhjustab teise. Mõned vastused on antud huupi. Neil juhtudel riigi mõiste on omandamata. VI klassis õpitakse feodaalriike ja ilmse kordamise puudumisel õpilased unustasid V klassis läbivõetu. Vigu, kus riigi kujunemine asetati feodaalühiskonda, tehti VI klassis kõige enam.

Mis puutub IV klassi vastustesse, siis nad sidusid riigi tekkimise oma fantaasia kohaselt kuulduga maailma tekkimisest üldse. Antud juhul kuuldu ei tarvitse olla alati õige. Meil oleks aga ülearune etteheiteid teha lapse loogikale.

Järgnes küsimus - "Milleks riiki vaja läks?" Võrreldes esimese küsimusega, valmistab see küsimus rohkem raskusi. Kui esimesele küsimusele anti õpilaste poolt õigeid vastuseid

62 - 75%, siis sellele küsimusele suutsid õigesti vastata ainult 43 - 62% küsitletud õpilaste arvust V - VII klassis. (võrdle tabelleid V - A ja V - B.).

Esimesele küsimusele osa õpilasi andsid teadlikult õige vastuse, teine osa vastas aga mällu jäänud andmete kohaselt, ilma, et nad ise selle üle põhjalikumalt oleksid mõelnud, miks see nii oli.

IV klassi õpilased ei suutnud ka siin ühtki õiget ja osaliselt õiget vastust anda. Alates V klassist oleksid pidanud kõik õpilased sellega toime tulema. Olukord kujunes teistsuguseks.

Õigete vastuste hulka loeme käesoleval juhul vastused, mis näitavad, et riiki vajab valitsev klass, antud juhul orjapidajad, et sõjaväe, vanglate, kohtute jne. abil hoida orja sõnakuulmises. Riik teenib alati valitseva klassi huve.

Õpilased vastasid esitatud küsimusele järgnevalt:

"Seal ühiskonnas oli kaks klassi: orjapidajad ja orjad. Orje sunniti tööle. Et orjad ei hakkaks vastu, selleks sunniti neid. Riigi sõjavägi, kohus, vanglad kaitsesid orjapidajate huve."

Eva K.

Turba Keskkooli V kl.

"Riik oli surveaparaat alama klassi jaoks. Näiteks orjapidajad surusid orje sõnakuulmisele, feodaalid pärisorje ja kapitalistid palgatöölisi riigi abil."

Vjatšeslav V.
Riisipere Internaatkooli
VI kl.

"Riiki läks vaja selleks, et maha suruda orjade ülestõuse. Riik teenis orjapidajate huve. Riigi koosseisu kuuluvad kohtud, vanglad, sõjavägi."

Arvo M.
Nissi 8 - kl. kooli
VII kl.

Eelpool toodud väljavõtted õpilaste vastustest näitavad, et suur osa õpilastest on aru saanud riigi tegelikest funktsioonidest. Leidub ka selliseid õpilasi, kes ei tea, milleks riik üldse ajaloo käigus välja kujunes ja kui mõni püüab vastust anda, siis ei ole see põhjendatud vastus.

Õigete vastuste kõrval võime leida järgmisi mõtteid:

"Riik teenib rahva huve."

Rein M.
Nissi 8- kl. kooli VII kl.

"Selleks on riiki vaja, et kõik oleksid võrdsed."

Malle K.

Riisipere Internaatkooli
VI kl.

"Riigis on kaubavahetust parem juhtida. Riiki oli vaja rahva jaoks."

Ants G.

Riisipere Internaatkooli V kl.

Vastuse juures "Riik teenib rahva huve" on õpilane Rein M. ilmselt meelde jättnud, et nõukogude riik teenib rahva huve. Ajaloo käigus on aga riigil olnud vastupidised funktsioonid. Õpilase ajus midagi on nagu välja kujunemas, aga teadmistes puudub selgroog.

Vastuses "Riigis on kaubavahetust parem juhtida..." on kahtlemata omajagu õigust, aga siin õpilane toob välja teisejärgulised põhjused.

Viimaseks küsimuseks riigi kohta oli:

"Kas riik võib tulevikus kaduda?" Antud juhul veel väiksem protsent õpilastest andsid õiged või ligikaudu õiged vastused. IV klass ei suutnud õiged vastuseid anda, V klassist andsid õiged vastused 12,5% õpilastest, VI kl. 31,2% ja VII klass 50% õpilastest (v.t. tabelit VI-C).

Õigete vastuste hulka lugesime järgmised vastused:

"Riiki ei lähe enam tarvis kommunistlikus ühiskonnas. Siis kui kõik inimesed on võrased, kui kellelegi pole vaja sundimist."

Eva K.

Turba Keskkooli V kl.

"Riik võib kunagi kaduda siis, kui kaotatakse sõjaväed ära, siis kui kommunism võidab."

Mati K.

Riisipere Internaatkooli VI kl.

"Kommunismi ajal kaob riik ära. Juba praegu antakse ühiskondlikele organisatsioonidele rohkem võimu ja ülesandeid.

Arvo M.

Nissi 8- kl. kooli VII kl.

"Riik võib kaduda siis, kui kaovad maailmas vaenulikud klassid, kui toimub desarmeerimine. See on kommunistliku ühiskonna ajal."

Toomas V.

Turba Keskkooli VII kl.

Rida õpilasi on ebateaduslikul seisukohal ja ei näe riigi arenevat osa ajaloos, samuti tema väljasurevat protsessi ajaloos ja kirjutavad:

"Riik ei kao ära."

Mati M.

Turba Keskkooli VII kl.

Viimane vastus on tugeva elujõuga ja umbes 55% õpilastest on arvamusel, et riik ei kao kunagi. Sellist arvamust jagavad eriti paljud V ja VI klassi õpilased, kellel juba on olemas mingisugune ettekujutus riigist. Palju "originaalsematel" seisukohtadel on IV klassi õpilased, kes ei ole veel programmikohaselt riigist midagi õppinud. IV klassi õpilased annavad edasi põhiliselt eelteaduslikke teadmisi, mida nad on kuulnud väljaspool kooli olevatest allikatest. Mõnes osas õpetajate-kasvatajate poolt läbiviidud vestlustest on IV kl. õpilased teinud omapäraseid järeldused. Nii nad kirjutavad:

"Riik võib ära kaduda, kui rahvas välja sureb. Ühes riigis on juba inimesi allamiljoni jäänud."

Matti S.

Riisipere Internaatk.IV kl.

"Mõni riik võib kaduda. Karjala-Soome riik kadus, riigist tehti autonoomne riik. Kui kapita-

listid teevad aatompommide sõda, siis võivad ka mõned riigid kaduda."

Kalev E.

Riisipere Internaatk.IV kl.

"Riik võib kaduda küll, kui välisvaenlased tulevad vallutavad ja teevad riigi endi maaks."

Mati R.

Turba Keskkooli IV kl.

Viimasele küsimusele antud õiged vastused ei küündi kahtlemata sellisele kõrgusele, nagu suudaksid vastata VIII - XI klassi õpilased. Riigi ajalooline kadumine on küllalt raske küsimus V - VII klassis ja vara oleks öelda, et neis klassides kujuneb täielik arusaamine riigi kadumisest, lõplik arusaamine on alles kujunemas.

2. Mõiste "pealinn".

Kes meil õpilastest ei teaks, et meie suure kodumaa pealinn on Moskva, et Eesti NSV pealinn on Tallinn. Huvitav on jälgida õpilaste

kirjutatud töid, kus nad määravad pealinna funktsioone. Enamikel juhtudel õpilased ei seo pealinna riikliku korraldusega, vaid sootuks teise ja kolmandajärgulise tähtsusega küsimustega. Tihtipeale vesteldakse väljaspool ajaloo-tundi Moskvast, sealsest kremlist, linna vanusest, asukohast jne. Pealinna mõiste juures peatatakse põhiliselt IV klassis ülejäänud klassides pealinna juures spetsiaalselt ei peatuta ja sel juhul, kui IV klassis on küsimuse tuum nõrgalt omandatud, siis õpilasele jäävad pealinna funktsioonid tegelikult märkamata ja nad kirjutavad:

"Pealinnaks nimetame sellist linna, kus on Kreml."

Helve K.

Turba Keskkooli VII kl.

"Pealinnaks on ilusam, suurim ja vanim linn. Pealinnas on riigi kõige tähtsamad kohad ja punktid."

Viktor V.

Riisipere Ik. VI klass

TABEL VII

ÕPILASTE TEADMISED MÕIS -
TEST "PEALINN"

Vastuse liik	IV kl.		V kl.		VI kl.		VII kl.	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
õige:	6	11,5	17	28,8	13	31,7	7	25,0
osal.õige:-	-	-	16	27,2	12	29,3	9	32,1
vale:	40	76,9	24	40,6	14	34,1	7	25,0
vasta- mata:	6	11,6	2	3,4	2	4,9	5	17,9
KOKKU:	52	100,0	59	100,0	41	100,0	28	100,0

Jälgime tabelit VII. Väike protsent õpilastest suudavad anda vastuse, et pealinn on riigi administratiivne keskus. Umbes sama palju õpilastest suutsid anda osaliselt õige vastuse. Kõige suurem protsent õpilastest andsid valed vastused (25,0 - 76,9%). Igas klassis oli isegi õpilasi, kes üldse ei suutnud vastata küsimusele: "Millist linna me nimetame pealinnaks?" Antud juhul oleme arvamusel, et viga peitub ennekõike õpetajais endis, kes ei ole piisavalt selgitanud õpilastele pealinna mõistet. Normaalselt kulgenud töö puhul ei tohiks tekkida suuri raskusi antud mõistega.

V p e a t ü k k

L A S T E K O D U J A K O D U O S A L A P - S E I N T E L L E K T U A A L S E S A R E N - G U S .

Märgitud lõik käesolevas diplomitöös ei pretendeeri mingisugustele üldistustele ja autoriteetsetele järeldustele. Et aga autoril tuli tegeleda diplomitöö materjalide kogumisel kolme kooli õpilastega ja sealhulgas nii koduse päritoluga lastega ja lastekodu päritoluga lastega, siis tekkis vajadus mõnes lõigus paralleele tõmmata.

Töö kirjutajal on olnud võimalus viibida pikemat aega tööl lasteasutuses, kus on soodne võimalus jälgida kasvandike-õpilaste igapäevast käitumist, tegevust ja õppetööd. Üpris pealiskaudsel vaatlusel torkab silma omapärane nähe - lastekodus üleskasvanud lapsed on apaatsamad ja ükskõiksemad nii mõnegi ürituse ja huvipakkuva tege-

vuse vastu. Sel juhul kui ülekoolliline üritus puudub või tervel rühmal ei ole ühist tegevust, siis nii mõnigi leiab, et tal on kohutavalt igav, ta ei leia omal algatusel mingisugust tegevust, mis teda kaasa kisuks või seoks.

Koolitunnis vahe koduse ja lastekodu lapse vahel ei torka nii valusalt silma. Kui aga tungida sügavamale küsimuse sisusse, siis näeme, väljaarvatud üksikud õpilased, et lastekodu kasvandikud loevad vähem ajalehti ja ajakirju, kuulavad omal algatusel suhteliselt harva raadiot või et tunne ka selle vastu huvi, hoopis vähem loetakse ilukirjandust ja populaarteaduslikku kirjandust jne.

Et mitte ainult pealiskaudsete tähelepanekute põhjal teha järeldusi, selleks teostasime mõned kirjalikud ja suulised kontrollkatsed.

Õpilased valisime välja toimikute põhjal järgmiselt:

1. Kes on viibinud lastekodus (internaatkoolis) 9 - 15 aastat, s.t. kas kogu oma elu või vähemalt kogu kooliaja.

2. Kes on viibinud lastekodus (internaatkoolis) 5 - 8 aastat.

3. Koduse päritoluga lapsed. Viimaste hulka lugesime õpilased, kes on esimest aastat internaatkoolis või siis 2 - 2,5, viibinud inter-

naatkoolis, aga kellel on võimalikult tihe side koduga ja vanematega.

Igasse rühma komplekteerisime 15 õpilast ja esitasime õpilastele peale väikest sissejuhatavat vestlust järgmised küsimused:

1. Milliseid ajalehti ja ajakirju sa loed?
2. Kas sa omal algatusel raadiot kuulad?
3. Mitu raamatut sa oled käesoleval õppeaastal läbi lugenud?
4. Kas sa oled oma kodustelt kuulnud mõnd ajaloolist jutustust või sündmust?
5. a) Kas sa pöördud õpetajate-kasvatajate poole iga mureküsimusega või huvipakkuva küsimusega?
b).... kodus vanemate poole?
6. Kas sa oled kuulnud elanikkonnalt ja oma tutvusringkonnalt koolile vasturääkivaid seisukohti mõne õppeaine osas, eriti ajaloo osas?

Sissejuhatav vestlus taotles eemärki, et õpilased võimalikult avameelselt vastaksid küsimustele. Tulemused kujunesid huvipakkuvaks. Vaatame lähemalt tabelit VIII.

Tekib küsimus - miks näitajad ei ole võrdsed? Kontrollitavad õpilased olid kõik V ja VI klassi õpilased, seega enam-vähem ühesuguses arenguastmes ja ühevanused.

TABEL VIII

L A P S E I N T E L L E K T U A A L N E A R E N G
K O D U S J A L A S T E K O D U S .

Vastav üritus	Lastekodus viibinud 9-15 aastat		Lastekodus viibinud 5-8 aastat		Koduse päritoluga	
	õpil.arv	%	õp.arv	%	õp.arv	%
1. Ajalehed ja ajakirjad:						
a) "Säde"	10	66,6	12	80,0	13	86,6
b) "Noorte Hääl"	4	26,6	5	33,3	9	60,0
c) "Spordileht"	1	6,6	1	6,6	4	26,6
d) "Pioneer"	4	26,6	-	-	4	26,6
2. Raadio	10	66,6	8	53,3	12	80,0
3. Kodustelt kuuldu aja- loos	3	20,0	9	60,0	11	73,3
4. a) Pöördumine õp.-kasv. poole:	6	40,0	7,5	50,0	7,5	50,0
b) vanemate poole:	4	26,6	10	66,6	10	66,6
5. Koolile vas- turääkivad seisukohad:	3	20,0	7	46,6	8	53,3
6. Loetud raa- matud:	15	~~3,5~~	15	~~4,4~~	15	~~7,1~~
(iga õpila- se kohta keskmiselt)						

Internaatkoolidel ja lastekodudel on palju eeliseid võrreldes koduse kasvatusega. Riik annab tohutud summad igal aastal laste rōivastuse, toidu, kultuurisummade jt. igapäevaste vajaduste näol. Tavaliselt ühelgi perekonnas üleskasvanud lapsel ei ole nii soodsaid võimalusi. Teiselt poolt tugevneb kasvaval nõukogude inimesel kollektivismitunne, seltsimehelikkuse- ja sõprusetunne. Lapse nii füüsiliseks kui vaimseks arenguks on soodsad tingimused. Üksikutel juhtudel kodune miljöö oma positiivsete elementide kõrval mõjutab last ka negatiivsest küljest - lasteasutuses puudub see mõju. Lapse arengut suunatakse spetsiaalse ettevalmistusega inimeste poolt.

Käesolev töö ei võimalda pikemalt peatuda internaatkooli ja lastekodu positiivsetel külgedel. Tahaks aga mõne sõnaga puudutada antud liiki lasteasutuse negatiivseid külgi võrreldes keskpärase koduga.

Lähtume mõistete kujundamisest. Teatavasti mõiste on esemete või nähtuste kõige olulisemate omaduste väljendus üldistatud kujul. Ta on inimliku tunnetamise kõrgeim vorm - senise ajaloolise kogemuse peegeldus. Ükski mõiste ei saa aga ajaloo olla üksinda, vaid seoses teiste mõistetega. Pavlov nimetab seda dünaamiliseks

stereotüübiks. Igal tingimusel on vaja teada suhteid mõistete vahel, seega mõistete süsteemi.¹³⁾

Eelnev kogemus ja eelnevad teadmised ajaloo õppimisel etendavad palju suuremat osa kui me tavaliselt arvame .

Pavlov ja Setšenov näitavad, et mõistmine ei ole midagi muud kui uute teadmiste viimine seosesse olemasolevatega.

Mis aga on eelnev kogemus? Eelnev kogemus saadakse just kodust, koduümbrusest, ühiskondlikest informatsiooniallikaist, kunstilise vormi mõjust jne.

Esimesed teadmised saavad õpilased vanematelt ja koduste tööde käigust. Võrdleme siin koduse lapse olukorda lastekodu lapsega. Kodus kasvav laps sageli viibib päeval lasteaias, seal temaga tegeleb kasvataja, seal kerkib üles lapse jaoks rida probleeme ja küsimusi. Juhul kui kasvataja-tädi ei suuda neile kõigile aja puuduse tõttu vastata, siis korratakse samu küsimusi õhtul kodus ja enamikul juhtudel laps saab kodust neile vastuse. Kui lapsel lasteaiaga kokkupuudet ei ole, siis tavaliselt kodus on tema jaoks keegi

---

13) H. Palamets, Koduloolise materjali osast õpilaste ajalooliste teadmiste kujunemisel IV klassis, dissertatsioon käsikiri TRÜ NSV Liidu Ajaloo Kateedris, 1961.

inimene, kes 1-2-3 lapsega päeva jooksul suudab kahtlemata rohkem tegeleda kui lastekodus kasvataja 30 lapsega, kes 5-tunnise tööpäeva jooksul on tema hooldada. Kodus viibib laps elu ja töö keskel, harjub sellega maast-madalast. Lastekodus on selle probleemiga palju suuremad raskused. Juhtub ka seda, et töö-üritused planeeritakse selleks, et lastel oleks midagi teha. Sealsed täpsed kellaajad ja vahetused oma positiivse mõju kõrval tihtipeale halvavad lapse indu. Kasvataja-tädi tööpäeva jooksul ei suuda tihti kõigi õpilastega 30-st individuaalselt lausetki vahetada.

Teise punktina võtame vaatluse alla ühiskondliku informatsiooni küsimuse. Harva leidub meil kodu, kus ei loetaks ühtki ajalehte või kus puudub raadio. Paljudes kodudes on ka televiisor. Kui õpilane maast-madalast sellega harjub, siis eelmainitud elulõik kasvab õpilasega ühte. Ajalehellugemine ja raadio kuulamine on üks osa tema päevast. Kahtlemata arutavad vanemad kodus omavahel loetut-kuuldut, mis ei lähe ka lapse kõrvadest mööda. Samasugune on olukord ka kunstiliste vormide mõjuga.

Me ei eita, et kõik eelmainitud lastekodus puudub. Kõik see on olemas ühel või teisel määral ka lastekodus, aga millisel teel ta jõuab

lapseni - see on iseküsimus. Kasvataja planeerib oma rühma tegevuse. Pahatihti tuleb üritus läbi viia nii, et kaugeltki kõik kolmkümmend rühma kasvandikku ei tunne võrdselt huvi antud tegevuse vastu. Nii mõnigi tegeleks parema meelega hoopis millegi muuga - kas see ei too nii mõnigi kord kasu asemel kahju?

Üheks teguriks, mis kõneleb kasvataja kahjuks, on fakt, et laps usaldab oma vanemat rohkem kui kasvatajat. Siin muidugi erandjuhte leidub, nagu kõikjal.

Jälgides tabelit, ei saa me mööda minna ka koduse kasvatuse negatiivsetest mõjudest. Eelteadmiste näol õpilane toob kooli kaasa palju. See materjal on õpilasel kaasas ja mõnes osas isegi vastu meie soovi. Hea on see, kui kodust kaasa tulev oleks kõik positiivne, kuid pahatihti juhtub ka seda, et seal on üht-teist negatiivset. Üheks raskemaks probleemiks on asjaolu, et lapsevanemad annavad igale sündmusele omapoolse hinnangu ja laps jätab need hinnangud endale teraselt meelde. Ses osas on, lastekodu lapsega kergem töötada (jälgime tabelit VIII). Tema jaoks on see kõik autoriteetne, mida ta kuuleb õpetajailt-kasvatajailt, sest nii mõnelgi puuduvad vastavad eelteadmised hoopis.

Ei ole põhjust eitada, et lasteasutustes töökultuur ei ole veel vajalikul kõrgusel. Kahtlemata on rida puudusi tingitud kaadrist. Meie vabariigi eelkooliealiste lasteasutuste ja kooliealiste lasteasutuste noorema kooliea kasvandike töökorralduses on aga nii mõnigi küsimus ebaotstarbekalt lahendatud. Suurimaks puuduseks on asjaolu, et kasvataja tegeleb 25 õpilasega korraga, kelle vanus on 3 - 7 aasta vahel ja ka kõige suurema püüdlikkuse juures ta ei suuda nende laste juures asendada kodust miljööd. Sama olukord jätkub kooliealistes lasteasutustes, kus kolmkümmend kasvandikku on korraga ühe inimese hooldada. Ühelt poolt on lihtsalt kolmkümmend kasvandikku, teiselt poolt see tähendab kolmkümmend eri soovi, kolmkümmend eri mõttemaailma. Me ei rõhuta seda puudust niivõrd keskmise kooliea osas, kui just noorema kooliea laste juures, kust paljud eriharjumused alguse saavad.

Seda enam tuleb antud probleemile tõsiselt mõelda, et tulevikus internaatkoolide võrk suureneb tunduvalt ja perekonna kasvatuslik mõju lastele peab järjest orgaanilisemalt seostuma nende ühiskondliku kasvatusesega.¹⁴⁾

---

14) Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn 1961, lk. 114.

NLKP programmis märgitakse, et kooliealiste lasteasutuste ja mitmesugust tüüpi internaatkoolide võrgu arendamine tagab töörahva vajaduste täieliku rahuldamise eelkooliealiste ja kooliealiste laste ühiskondliku kasvatamise osas vastavalt lastevanemate soovile. Sirguva põlvkonna ühiskondlikul kasvatamisel tõuseb kooli tähtsus.¹⁵⁾

---

15) Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn 1961, lk. 114.

L Ö P P S Ö N A .

Mõisted on mateeria kõrgeima produkti -
aju kõrgeim produkt.¹⁶⁾

Mõisted kujunevad inimühiskonna ajaloo-
lise arenemise protsessis. Erinevalt nende kuju-
nemisest, toimub nende omandamine inimese indi-
viduaalse arenemise protsessis. Laps ei tarvit-
se läbida keerukat ja pikka teekonda, mis on
käinud inimkond mõisteid luues. Tema poolt oman-
datavais mõistes sisaldub juba sajanditepikkune
inimeste kogemus, olles esitatud nagu kristalli-
seerunud kujul. Keel on peamiseks vahendiks
inimkonna poolt kogutud teadmiste edasiandmisel
lapsel.¹⁷⁾

Koolitöös etendab teadmiste aktiivse
edasiandja osa õpetaja. Õpilased tulevad kooli
väga erinevate eelteaduslike teadmistega. Koolis
hakkame kujundama eelteaduslikest teadmistest

---

16) Psühholoogia õpik pedagoogilistele insti-
tuutidele (peatoimetaja A. A. Smirnov),
Tallinn 1961, lk. 218.

17) samas, lk. 221.

elementaarteaduslikke mõisteid. Antud juhul IV klassi programm näebki ette rea elementaarteaduslike mõistete omandamise episoodiliste jutustuste kaudu NSV Liidu ja Eesti NSV ajaloost. IV klassi ajalookursus peab äratama õpilastes huvi meie Nõukogude kodumaa ajaloo vastu, ette valmistama õpilasi ajaloo, kirjanduse ja geograafia õppimiseks V - VIII klassis. Ajaloo õpetamise eesmärgiks ei ole õpilaste mälu treening fakte ja daatumite päheõppimise teel, vaid just õpilaste ühiskondliku mõtlemise arendamine, aluse panemine ajaloolaste põhimõistete kujunemisele.¹⁸⁾

Kuigi IV klassis õpitava materjali abil luuakse alus ajalooliste mõistete kujundamiseks, tuleb õpilasele anda arusaadaval kujul mõningate elementaarsete ajalooliste põhimõistete seletus. Enne kõike mõtleme just neid mõisteid, milleta õpetaja ei saa läbi ajaloolise materjali lastepärasel esitamisel. Sellised mõisted oleksid: rõhumine, pärisori ja mõisnik, teoorjus, tööline ja kapitalist, kodanlus, streik, ülestõus, revolutsioon, partei, nõukogude võim, sõda

---

18) H. Palamets, Metoodiline kiri ajaloo õpetamise kohta IV klassis 1961/62. õppeaastal, Tallinn 1961, lk. 13.

ja lahing, õiglane ja ebaõiglane sõda, okupant.¹⁹⁾ (Antud juhul on alla kriipsutatud mõisted, milliseid käesolevas töös analüüsisime). IV klassis tuleb saavutada, et õpilased oskaksid kasutada neid mõisteid õigesti ja teadlikult, et nende terminitega oleksid seotud konkreetsed kujutlused.

Kuidas tulid sellega toime Turba Keskkooli ja Riisipere Internaatkooli õpilased?

Koolitöös on raske saavutada 100% ulatuses häid teadmisi ja praktiliselt kohtame nii kõrgeid teadmisi üksikutel juhtudel. Mingisugusele kõrgusele peaksid õpilaste teadmised siiski küündima.

Jälgides IV klassi teadmiste kõnerat, võime teha järgmise järelduse: Mõningate mõistete osas on õpetaja üht-teist suutnud ära teha, olgugi et need mõisted ei ole veel lõplikult välja kujunenud (sõda, lahing, ülestõus, streik). Osa mõisteid on alles kujunemise algstaadiumis (nõukogude kord, pärisori). IV klassi osas mõisted "riik" ja "ori" olid vastavad selle klassi üldisele arengutasemele - antud juhul me ei saanud ühtki õiget vastust.

---

19) H. Palamets, Metoodiline kiri ajaloo õpetamise kohta IV klassis 1961/62. õppeaastal, Tallinn 1961, lk. 13.

Ajaloolis-ühiskondlikud mõisted on otsekui tööriistad mille abil õpilane asub järgmistes klassides teadmisi omandama. Mida paremad ja täpsemad need tööriistad on, seda viljakam on õpilase töö.

Kuivõrd kvaliteetsed on olnud eelmise aasta IV klassi tööriistad, seda näitavad tänavuse V klassi vastused mõistete kohta, mida ei ole spetsiaalselt V klassis käsitletud (pärisori, tööline, streik, kapitalist, pealinn, nõukogude kord jne.).

Vaatleme lähemalt mõisteid "pärisori", "streik" ja "nõukogude kord". Mõiste "nõukogude kord" juures on V klassis märgata edu. Mõiste "streik" püsib endisel tasemel, mis ei rahulda (ainult 43,7% õpilastest vastasid õigesti). Aga mõistega "pärisori" on lood üpris halvad, õigeid vastuseid suutsid siin anda ainult 12,5% küsitletud õpilastest.

Meil on põhjust eelmise õppeaasta IV klasside ajalooõpetajaile etteheiteid teha.

Keskpäraseid teadmisi kohtasime V klassis põhimõistete "ori", "sõda", "lahing" ja "riik" juures.

Pärisorja mõiste oli enamikel õpilastest unustatud ja nüüd, kus orja mõistet tuli võr-

relda pärisorja mõistega, siis paljudel juhtudel lasti end eksiteele viia pärisorja sõnalisest vormist. Suulise vestluse käigus oli huvitav jälgida, et kui õpilasele küsimuses märkisime pärisorja-talupoega, siis vastaja orienteerus palju kiiremini, aga kui küsimuses mainiti ainult pärisorja, siis oli vastaja segaduses. Orja ja pärisorja juures keeleline sarnasus mõlema mõiste vahel soodustab segiajamist ja takistab kindlat omandamist. Õpilastelt tuleks kogu kooliaja vältel mõiste selgitamisel nõuda väljendit "pärisori-talupoeg". See väldib nii mõndagi eksiarvamust.

VI klassis toimub järsk tõus mõiste "pärisori" juures. Kui V klassis suutsid siin õige vastuse anda vaid 12,5%, siis VI klassis õigete vastuste protsent tõusis 56,2-le. Põhjus oli lihtne ja selge - VI klassis õpilased õpivad juba teistkordselt pärisorja-talupoega ja nüüd juba palju suurema põhjalikkusega. Rea mõistete osas on VI klassis mõningane edasimineku, mis on loogiline nähe lapse arengus. Graafikut jälgides torkab aga silma, et mõistete "ori" ja "riik" juures toimub märkimisväärne tagasimineku (üle 10%). Tuleme tagasi meile juba tuntud süstemaatilise töö nõude juurde. Neid põhimõisteid

õpitakse V klassis ja ilmselt VI klassis ei ole neid vajalikul määral korratud.

V ja VI klassi ajaloo kursuse vältel tuleb erilist rõhku panna õpilaste tutvustamisele tootmise ajaloo elementidega. Aine sisu lahtimõtestamisel on eriline osa õpetaja elaval sõnal. Neis klassides on vaja näitlikult selgitada, et kõik, mis on inimühiskonna arengus progressiivset, on sõltuv tootlike jõudude arengu tasemest. On vaja rõhutada, et tootlik töö on kogu meie elu alus. Õpetaja elaval sõnal on seetõttu antud juhul veel suurem kaal, et V ja VI klassi ajalooõpikud ei ole uute programmidega kooskõlla viidud. Mõnes osas tuleb täiendada materjali juurde lisada, mõningad osad jäävad aga hoopis kasutamata. Neis klassides ajaloo õpetamisel on abiks ajaloo töövihikud.

V ja VI klassi ajalookursus on ühtlasi ettevalmistuseks uusaja õppimiseks ja teatavas mõttes ettevalmistuseks NSV Liidu ja Eesti NSV ajaloo õppimiseks VII ja VIII klassis.

Ajaloo õppimise käigus kaheksaklassilise kooli lõpetajad peavad jõudma kaasaja mõistmisele seoses nii mineviku kui tulevikuga. Õpilastes peab kujunema veendumus kapitalistliku korra paratamatust hukkumisest ja kommunismi võidu aja-

loolisest vajalikkusest olenevalt tootlike jõudude ja tootmissuhete arengust.

Käesoleva diplomitöö analüüsisivas osas röömustavaks nähteks on see, et teadmiste tase näitab tõususuunda (välja arvatud üksikud tagasimineked, mille juures me eelnevalt peatusime).

VII klassi teadmiste tase on märksa parem VI klassi omast mõistete "riik", "streik",

"sõda ja lahing", "ori ja pärisori" juures.

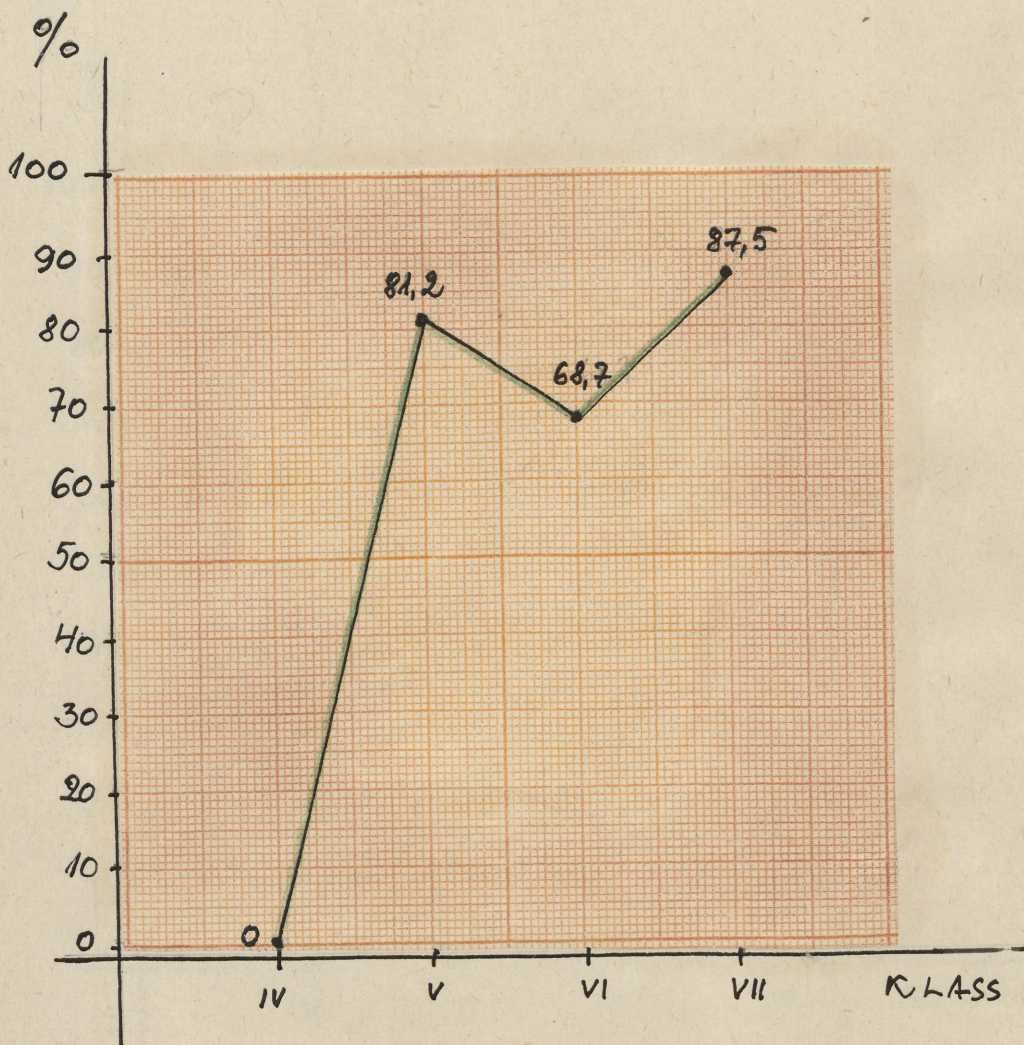
Jääb üle tehtud uurimuse põhjal otsustada, millises klassis ükski põhimõiste suudetakse omandada.

Mõiste "ori" suudetakse põhijoontes omandada V klassis. VI ja VII klassis on vaja aegajalt seda korrata ja paralleelsele tõmmata vanaaja kursuse ja õpitava vahel. (Jälgime tabelit IX).

Mõiste "pärisori" on mõnevõrra raskemini omandatav. (Jälgime tabelit X). Antud mõistele paneme aluse küll IV klassis, aga siin õpilased ei suuda pärisorja veel kellegi teisega võrrelda, kuna nad ei ole veel küllaldaselt ajalugu õppinud. Tõsisem arusaamine kujuneb VI klassis, antud teadmisi süvendatakse VII klassis ja VII klassi lõpuks ei tohiks põhimõiste "pärisori" õpilasele enam raskusi valmistada.

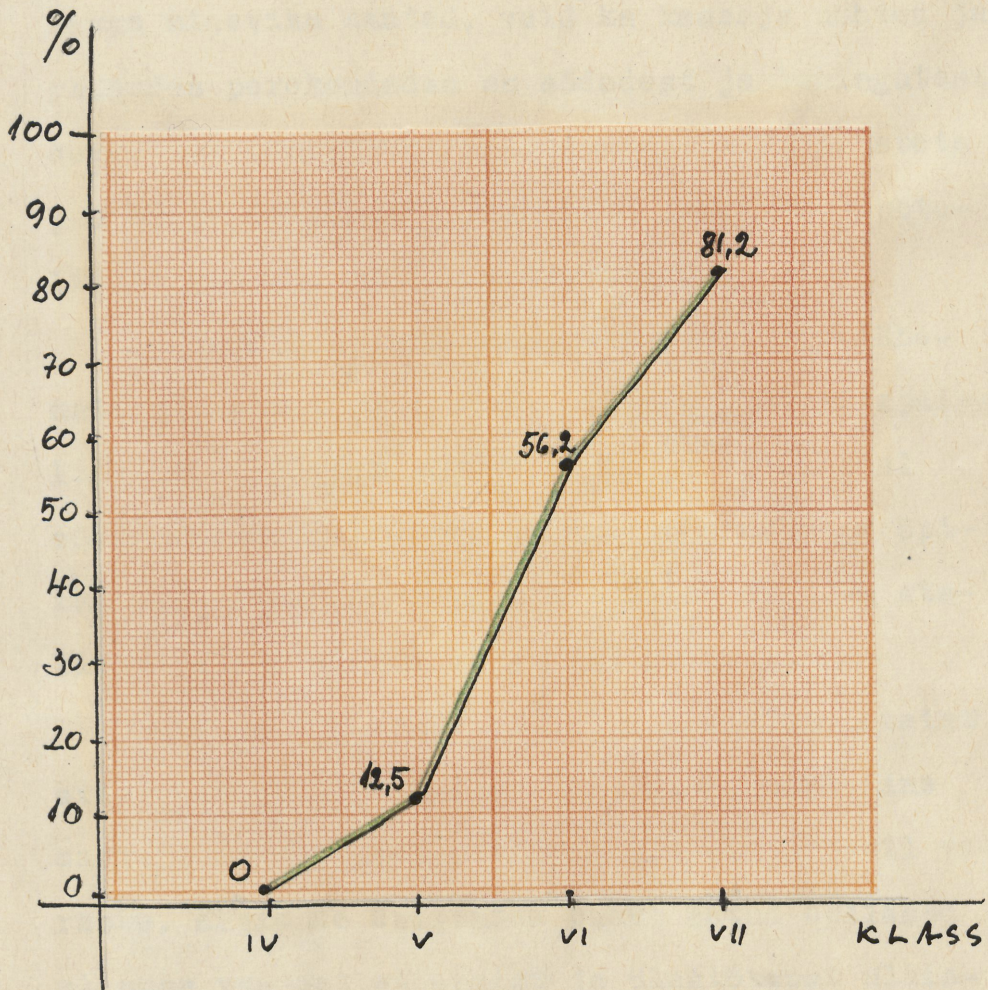
TABEL IX

ÖPILASTE TEADMISED MÕIS -
TEST "ORI"

TABEL X

ÕPILASTE TEADMISED MÕIS-
TEST "PÄRISORI"

Põhimõisted "sõda" ja "lahing" on suhteliselt kergemini mõistetavad. Vajalik on siin juures muidugi treening nagu iga teise mõiste juures, aga õpilane suudab tuuma tabada juba IV ja V klassis. Kahtlemata olulise tähtsusega on siinjuures see, et sõda ja lahing ei ole mitte ainult kaugel mineviku nähted, vaid ka kaasaja nähted ja paljudes perekondades on sõdadest ja lahingutest osavõtnud isasid või vanaisasid. Nende mõistete juures on lapse eelteaduslikud teadmised suhteliselt suured. (Jälgime tabelit X).

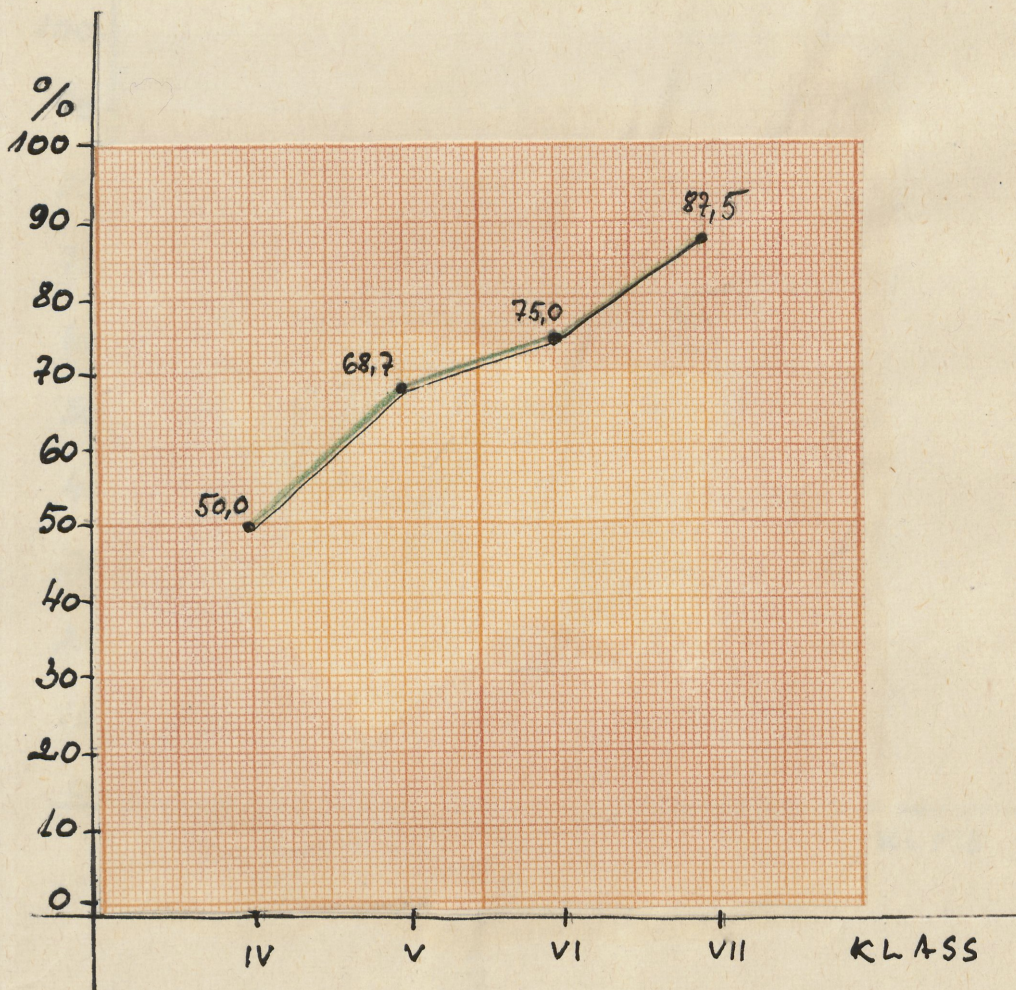
Klassivõitluse vormidest vaatasime lähemalt ülestõusu ja streiki - mõlemad on ka ajaloolised põhimõisted. Tabelite XII ja XIII põhjal võime teha järeldused, et need omandatakse õpilaste poolt umbes üheaegselt ja on teatava stabiilsuse saavutanud VI ja VII klassis.

IV ja V klassis õpilased teavad üht-teist streigist ja ülestõusust, aga nende mõtlemine on väga konkreetne ja üldistust teha on neil veel raske. Küsimuse esitamise puhul antud õpilased ei anna vastust streigist ja ülestõusust üldistusena, vaid kõige enne toovad näite ja siis näite põhjal hakkavad seletama, millise vahejuhtumiga tegemist oli.

Keskkooli õpilaste vastustes ilmneb

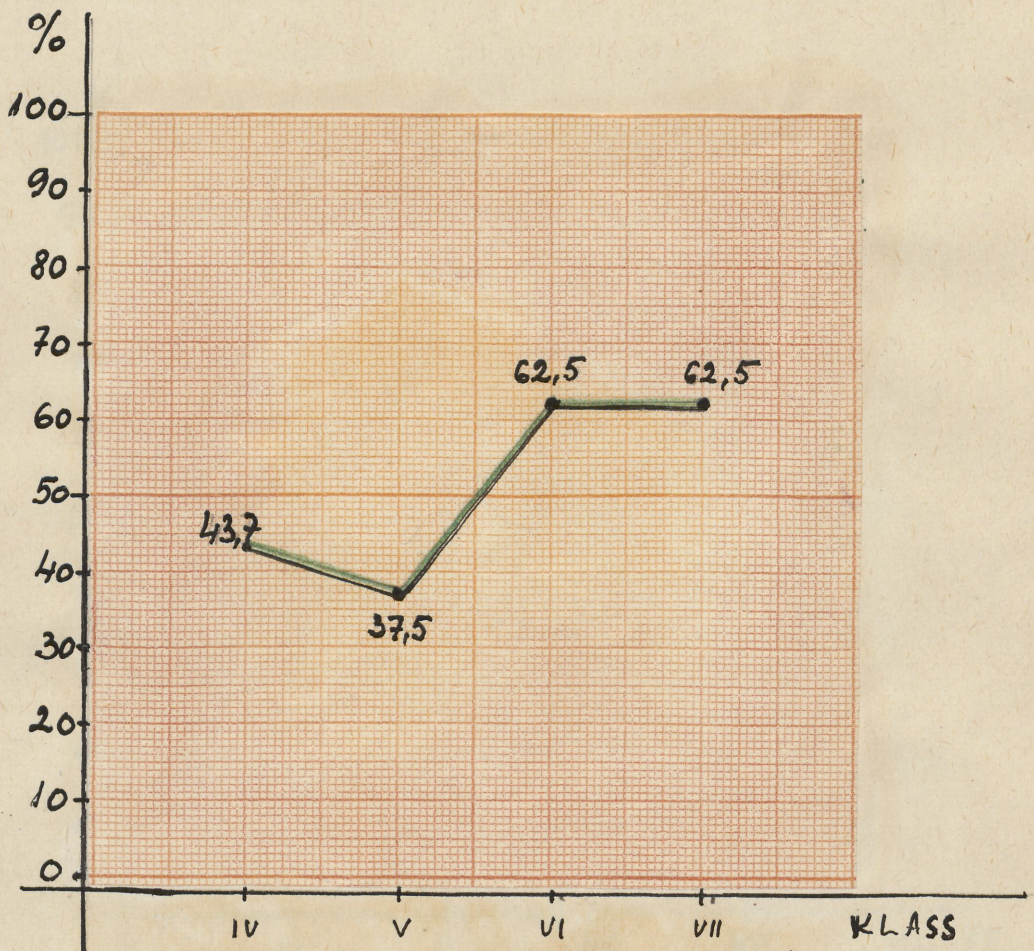
TABEL XI

ÕPILASTE TEADMISED AJA-
LOOLISTE MÕISTETE "SÕDA"
JA "LAHING" ERINEVUSEST

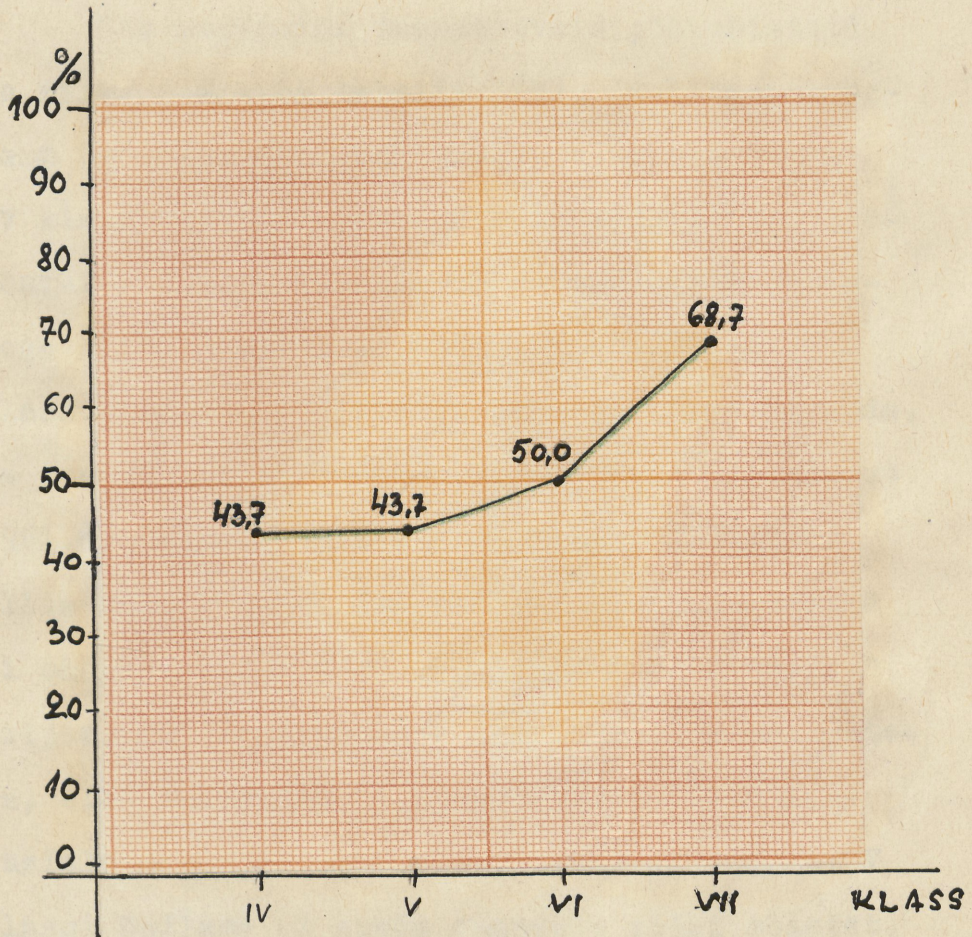
TABEL XII

ÕPILASTE TEADMISED MÕIS -
TEST "ÜLESTÕUS"

TABEL XIII

ÕPILASTE TEADMISED
MÕISTEST "STREIK"

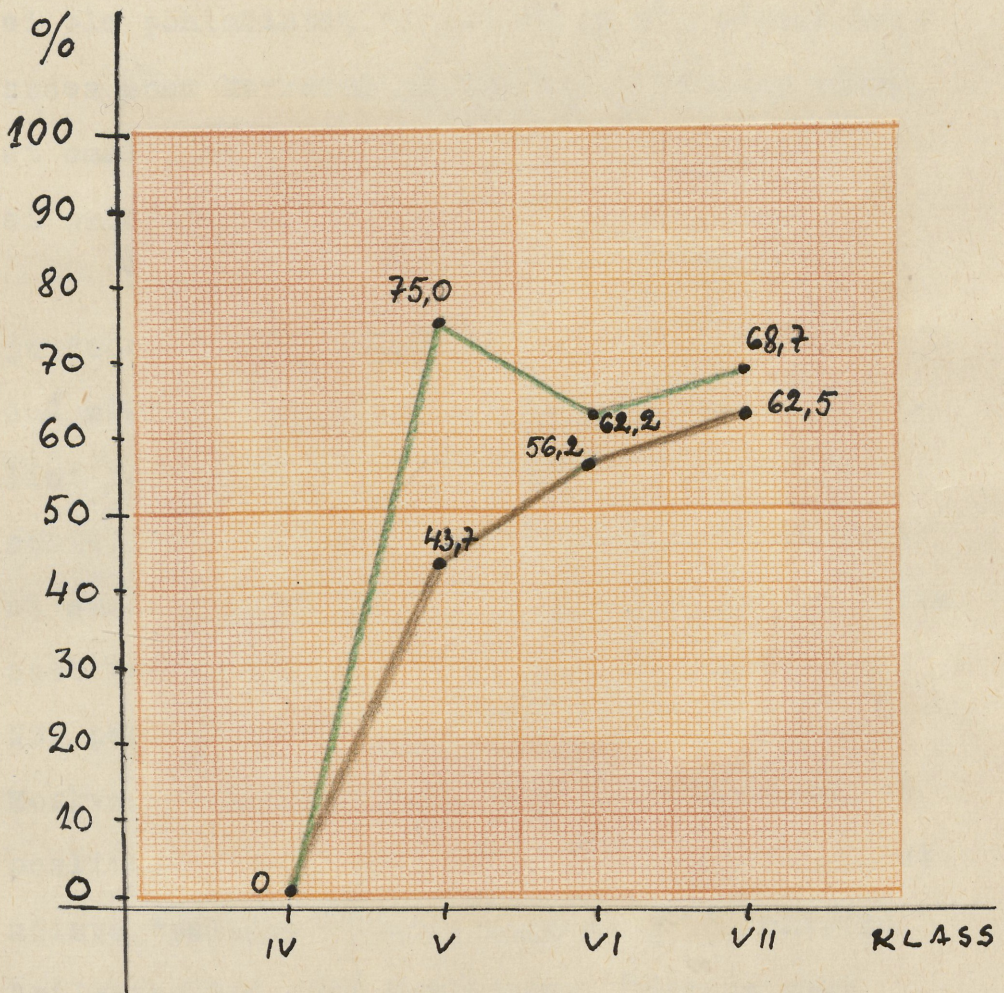
vastupidine nähe (üliõpilase Ilse Ševtšuki diplomitöös). Nad suudavad teoreetiliselt seletada, mis on streik, ülestõus jne., aga ei suudeta tuua näiteid. Märgitud diplomitöös autor peab vea põhjuseks seda, et VIII ja IX klassi õpikud ei sisalda vastavat materjali.

Üks raskemini omandatavaid põhimõisteid on riik. (Jälgime tabelit XIV). IV klassi programm ei haara märgitud küsimust ja see oleks IV klassi õpilase konkreetsele mõtlemisele ülejõukäiv. V klassist alates puutume riigi mõistega kokku. Esialgssed andmed näitasid, et V klass ei suuda selle mõiste kohta seletust anda. Me peame halbade tulemuste põhjuseks asjaolu, et 1961.a. detsembris V klassi õpilased jõudsid alles riigi mõiste juurde ja V klassi õpetajad ei olnud veel suutnud süvendada mõistet "riik". Hiljem, kui vestlesime täiendavalt rea õpilastega, olid tulemused teistsugused ja läbiviidud küsitluse põhjal ei oleks põhjust arvata, et V klassi õpilane ei suuda omandada riigi mõistet. Näitajad (tabel XIV) on keskpärased.

Huvitav on jälgida õpilaste teadmiste kõverat graafikus küsimuse osas - "Millal tekkis riik?" ja küsimuse osas - "Milleks riiki vaja läks?" Esimene küsimus ei vajanud erilist

TABEL XIV

ÕPILASTE
TEADMISED MÕISTEST
"RIIK"

— Millal tekkis riik (vestluse põhjal).
— Milleks riiki raja lüks (vestluse põhjal).

mõtlemist ja tulemused olid mõnevõrra paremad. Teine küsimus vajab aga aktiivset mõttetööd, ilma vastava mõiste omandamiseta õpilane ei suutnud vastata.

VI ja VII klassi halbu näitajaid esialgse küsitluse juures seletame asjaoluga, et õpetajad ei ole põhimõistet "riik" VI ja VII klassi kurses enam korranud ja küllap on põhjust väita, et omal ajal V klassis mõistet eriti kindlalt ei omandatud.

Nüüd mõni sõna veel mõistetest "pealinn" ja "nõukogude kord". Võrreldes eelpool äratoodud mõistetega ei tohiks nimetatud mõisted erilist raskust valmistada. Tulemused olid aga suhteliselt halvad. IV klassis õpilane ilmselt ei suuda väga palju mõelda pealinna juures. Tema saab teada, õigemini teab juba varem, et Eesti NSV pealinn on Tallinn, NSV Liidu pealinn on Moskva. IV klassis saab ta veel seda teada, et pealinnas asub riigi valitsus. Meile tundub, et mõiste "pealinn" juures viga ei peitu niivõrd õpilastes kui just õpetajates. Õpetaja peab mõistet "pealinn" paljudel juhtudel küllaltki arusaadavaks mõisteks õpilastele ja ei selgita vajalikul määral, milline oluline erinevus on pealinnal võrreldes teiste linnadega. Puudus

süveneb seda enam, et V ja VI klassis pealinna mõistet programmikohaselt ei süvendata. Õpetaja on aga esimene, kes teab, mida ta õpilased peavad teadma ja mida nad tegelikult teavad. Riigi mõiste selgitamise juures on õpetajal suurepärase võimalus peatuda ka pealinna funktsioonidel. Vesteldes antud koolide ajalooõpetajatega selgus, et pealinna küsimust ei ole põhjalikumalt puudutatud.

Mis puutub mõistesse "nõukogude kord", siis IV klassis ilmneb järjekordselt õpilase konkreetne mõtlemisviis ja see peegeldub ka vastustes. Ülejäänud kontrollitavates klassides nõukogude korra juures otseselt ei peatuta, aga seoses riigi mõiste järkjärgulise süvendamisega peaks õpetaja nii palju aega leiduma, et vahetevahel paralleelsele tõmmata kõikide ühiskondlik-poliitiliste formatsioonide vahel ja siis vaadelda, mis meil nõukogude korra ajal on teisiti. Riigi mõistega on suurepärase võimalus näidata ajaloo arengut ja välja jõuda riigi kadumise probleemideni.

Mida võiks öelda õpilaste teadmiste arengu kohta ajalooliste mõistete osas IV-VII klassini? Mõistete selgitamise osas on tööd tehtud. Aastast aastasse õpilane omandab paremini üksikud põhimõisted. Rida õpilasi suudavad anda loogilisi ja häid vastuseid.

Riisipere Internaatkoolis, Turba Kesk-
koolis ja Nissi 8-kl. koolis oleks aga suudetud
saavutada põhjalikult läbimõeldud töö tulemusena
palju paremaid tulemusi. Rida osaliselt õiged
ja ebaõiged vastused või vastuse puudumine näi-
tavad, et töö ajalooliste põhimõistete kujunda-
misel ei ole vajalikul määral süstemaatiline.
Loomulik tõus peaks toimuma klassist klassi, aga
käsoleval juhul on kohati tagasiminekuid. Mõis-
tete süsteemide loomisele pööratakse vähe tähe-
lepanu. Teatud probleemi õppimisel ei tõmmata
alati paralleele olemasolevate teadmistega.

Võrreldes kirjaliku kontrolli tulemusi
hiljem läbiviidud vestlusega, võime järeldada,
et õpilased kasutavad paljudel juhtudel mõisteid,
ilma, et nad mõistete sisu tunneksid. Real juhtu-
del on tegelik mõiste sisu piiritlemata ja laia-
livalguv.

Tundub, et õpetajad valmistavad põhja-
likult tundideks, kuid teevad sageli lubamatu
vea, pidades ajaloolisteks teadmisteks neid tead-
misi, mida õpilane mäletab järgmises ajalootunnis.
See seisukoht on ekslik, sest suurema osa järg-
misel tunnil mäletatud materjalist unustab õpi-
lane edasise õppetöö käigus. Kui unustatud mater-
jal pole kaasa aidanud õpilase vaimsele arene-

misele, siis pole selle õppimine millegagi õigustatud. Tegelikult omandatud teadmiste all tuleb mõista neid teadmisi, mida õpilane mäletab ka järgmistel õppeaastatel ja mida ta kasutab uute teadmiste omandamisel ja mõtestamisel.

Ajalooliste mõistete kujunemine ei ole ühekordne fakt, vaid keerukas protsess. Pidev opereerimine ebamääraste väljenditega viib õppetöös pealiskaudsuse tekkimisele.

Lisame juurde, et pedagoogide tähelepanekud ja teadlaste uurimused on veenvalt tõestanud, et ebaselgete mõistete juures muutub õpilastele õppimine raskeks ja ebahuvitavaks.²⁰⁾

Olukorra parandamiseks peaks iga ajalooõpetaja läbi viima lühitöid, et enne kõike ise kontrollida oma tööd ja välja selgitada tegelik olukord.

Sagedane õpilaste teadmiste kontroll aitab kaasa teadmiste tõususele. Paljudel juhtudel õpilasele tundub, et ta teab antud ainet, aga kontrollimise käigus selgub, et ta ei suuda end väljendada. Järelikult materjal on omandatud puudulikult. Arvame, et antud diplomitöö käigus

---

20) E. Koemets, IV-VI klassi õppeedukuse probleeme, Nõukogude Kool, 1955, nr.6, lk.347.

suuliste vastustega suutsid õpilased osaliselt ka seepärast anda paremaid vastuseid, et eelnevalt toimus põhiliselt samade mõistete osas kirjalik küsitlus.

Tänisest tõsisemalt tuleks uue aine selgitamisel ja koduse õppeülesannete kontrollimisel silmas pidada põhimõistete omandamist. Eriti tuleks pöörata tähelepanu mõistete süsteemide loomisele. Tähtis ei ole mitte kulutatud aeg, vaid tähtis on töö resultaat, s.t. kuivõrd me suudame ajaloo õpetamise käigus kujundada õigeid mõisteid ja õigeid arusaamasid. Kõik nimetatud on koolitöö, õpetaja töö. Silmas pidades, et kooli tähtsus tulevikus üha tõuseb sirguva põlvkonna kasvatamisel, siis kool peab sisendama lastele armastust töö ning teadmiste vastu, kujundama noort põlvkonda kommunistliku teadlikkuse ja kõlbluse vaimus. Kõiges selles kuulub kõrge, austav ja vastutusrikas osa kooliõpetajale.²¹⁾

Tartu, 1962.a. aprill

---

21) Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn 1961, lk. 114.

K A S U T A T U D   K I R J A N D U S .

Lenin, V. I., Riik ja revolutsioon, ^{lk. 355-459,} Teosed, 25.
köide, Tallinn 1954.

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm,
Tallinn 1961.

Algkooli programmid 1961/62. õppeaastaks,
Tallinn 1961.

Kaheksaklassilise kooli programmid 1961/62.
õppeaastaks (Ajalugu), Tallinn 1961.

Koemets, E., IV - VI klassi õppeedukuse prob-
leeme, "Nõukogude Kool", 1955, nr.6, lk.347-348.

Metoodiline juhend ajaloo õpetamise kohta V-VI
klassis, (koostanud T. Tint), Tallinn 1960.

Palamets, H., Metoodiline kiri ajaloo õpetamise
kohta IV klassis 1961/62. õppeaastal, Tallinn
1961.

Palamets, H., Koduloolise materjali osast õpi-
laste ajalooliste teadmiste kujunemisel IV klas-
sis. Dissertatsiooni käsikiri TRÜ NSV Liidu
Ajaloo Kateedris, 1961.

Psühholoogia õpik pedagoogilistele instituuti-
dele (peatoimetaja A. A. Smirnov), Tallinn
1960.

Валин, А.А., Сперанская, Н.В.,
Основные вопросы методики
преподавания истории в стар-
ших классах, Москва 1959.

S I S U K O R D .

	lk.
1. Eessõna	2
2. Sissejuhatus	3
3. Probleemi püstitamine ja töö metoodika	8
4. I peatükk	14
Õpilaste teadmised ühiskondlikest klassi- dest	14
5. II peatükk	
Õpilaste teadmised mõistetest "streik", "ülesthõus" ja "lahing"	26
1) Sõda ja lahing	26
2) Ülestõusu ja lahingu vahe	33
3) streik	37
6. III peatükk.	
Õpilaste teadmised sotsialistlikust ühiskonnast ja nõukogude võimust	42
7. IV peatükk.	
Õpilaste teadmised mõistetest "riik" ja "pealinn"	48
1) Ajalooline mõiste "riik"	48
2) Mõiste "pealinn"	59
8. V peatükk.	
Lastekodu ja kodu osa lapse intellektu- aalses arengus	62

9. Lõppsõna	71
10. Kasutatud kirjandus	85